

Neakivaizdinis VILNIUS

Nr.

11

Ar gali žibėti
kalėjimas?

Esu
Lukiškėse

Pokalbis su Juliumi Sasnausku
ir Marta Finkelšteiu

Vilniaus
laisvės giesmė

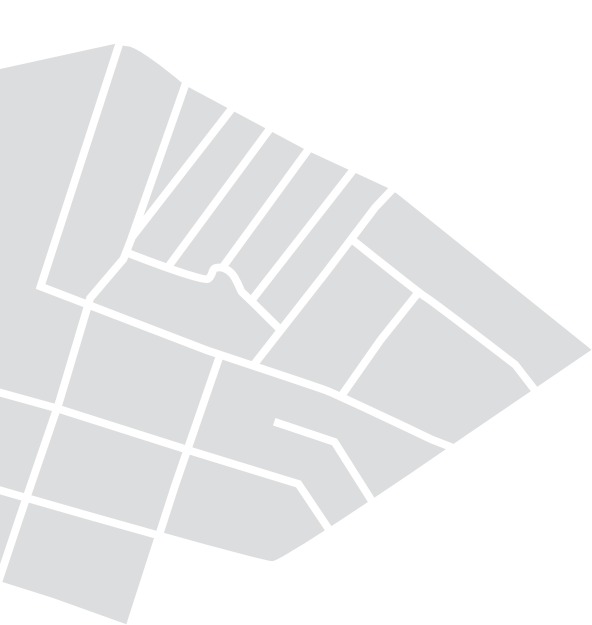
Pasivaikščiokim po
naujus miesto sodus

Ar matei
rudeni?

2021 Ruduo

Su jumis sveikinas rudeninis „Neakivaizdinis Vilnius“. Už lango – šermukšnių raudonis, o mintyse dar blykčioja praėjusios vasaros atspindžiai. Sudėtingų sprendimų ir ugninių emocijų metas. Tikimės, kad rudenį pavyks atgauti prarastą ramybės dažnį ir pasitikti jį šviesiomis mintimis – skaitant, tyrinėjant, vaikstinėjant, klausantis miesto alsavimo.

Esate kviečiami skaityti keletą intriguojančių istorijų: apie Lukiškių kalėjimo praeitį, termofikacinę elektrinę nr. 2, dar neakivaizdžiai vadinamą „Vilniaus Monstru“, ir apie tarpukaryje virusias aistras dėl A. Mickevičiaus paminklo, kurios pasirodys atpažįstamos ir šiomis dienomis. Apie miesto artumą, jo garsus ir muziką kalbės du Vilniaus šv. Kristoforo laureatai – Julius Sasnauskas ir Marta Finkelštein.

Kitas puikus būdas pagauti ramybę – pasivaikščioti. Būtinai aplankykite naujas Vilniaus erdves – Reformatų sodą, Šnipiškių ežerėlius, Amatų skverą. Taip pat ir senuosius Vilniaus malūnus – išlikusieji dar švelniai kalbina vėją ir vandenį ir tikisi būti atrasti.

Dar viena galimybė sustabdyti laiką – išbandyti lėtąją virtuvę. Tai toks kankinamai malonus valgio gaminimas su ekskursais į gastronomicinę Vilniaus praeitį. Receptai nesudėtingi, bet su jais reikia elgtis pagarbiai.

Žinoma, kviečia renginiai ir festivaliai – visa tai, kas džiugina širdį ir sielą. Na, o žurnalo pabaigoje – premjera: komiksas „Vilnios atspindžiai“, kuris atskleis vieną mažai žinomą miesto istorijos epizodą.

Ar matei rudenį? Pasivaikščiojimai po miesto sodus

Elena Nikonovaitė-Dumpienė
Giedriaus Bagaliūno nuotr.

Perfrazuojant populiarųjį posakį – jei neateinate iki parko, parkas ateina pas jus. Tarp naujausių ir kviečiančių atrasti – senamiestį su Naujamiesčiu sujungęs Reformatų sodas, Neries senvagės parkas Šnipiškėse ir šiomet atidaromas Amatų skveras Naujamiestyje. Visi trys – tiek skirtingi, kiek įvairūs ir tuo žavingas pats Vilnius.

Reformatų sodas – iš praeities į dabartį

Reformatų sodo išskirtinumą, unikalumą pirmiausia kuria turtinga šios vietos istorija. Dėl nuolat tarp skirtingų religinių konfesijų kildavusių konfliktų 1640 metais evangelikai reformatai oficialiu dekretu buvo iškeldinti iš miesto ir įsikūrė už gynybinės sienos, tuomečių Trakų vartų. Dabar ši teritorija, kaip ir pats Reformatų sodas, yra apytiksliai tarp

Jaukiai ir atokiai – Šnypiškių ežerėliai.

Pylimo, J. Basanavičiaus, Teatro ir K. Kalinausko gatvių.

Iki tol daugiausia miestiečių, vienuolynų daržams nuomotoje teritorijoje iškilo evangelikų reformatų bendruomenės gyvenimui svarbūs statiniai: Konsistorijos, Sinodo pastatai, bažnyčia, apie kurią formavosi kapinės, – pirmieji evangelikų reformatų palaidojimai datuojami 1581 metais. Žinoma, kad kapinėse buvo laidojami daugiausia lietuviai – to meto visuomenės elito atstovai, vietinės kilmės bajorai ir miestiečiai.

„Beje, būtent 2018 metais atliktų archeologinių tyrinėjimų metu, ruošiantis tuomečio skvero rekonstrukcijai, ir buvo atrasti pirmosios medinės evangelikų reformatų bažnyčios pamatai, apie kurios egzistavimą

ir vietą iki tol buvo tik spėjama“, – sakė Reformatų sodo projektą kuravęs Linas Urba, UAB „Vilniaus vystymo kompanijos“ Projektų valdymo skyriaus projektų vadovas.

Sovietmečiui įprasta – buldozeriais per kaulus

Antrojo pasaulinio karo metais evangelikams reformatams priklausiusi teritorija buvo smarkiai nuniokota, o sovietmečiu, kai evangelikų reformatų turtas buvo nacionalizuotas, didžiuma senųjų pastatų ar vis dar tebebuvusių jų griuvėsių galutinai sunaikinti. Ypač drastiškai pasielgta 1983 metais, kai teritorijoje suformuotas parkas ir pastatytas tarybiniais partizanams skirtas paminklas – kuriant gynybinius apkalus ir bunkerius primenančias laiptų kompozicijas be

Gyvybės vanduo Reformatų sode.

jokių archeologinių tyrimų landšaftas buvo „formuojamas“ buldožeriais, taip galutinai sunaikinant ir pačias kapines, kurios buvo gerai prižiūrimos iki pat 1945 metų. Mūsų dienomis, ruošiantis parko rekonstrukcijai ir atliekant archeologinius tyrinėjimus, buvo atrasti keli išlikę kapai.

Per laimingą atsitiktinumą išliko ir viena koplyčia – apskrito plano bokštas su rūsiu, kuris mokslininkų laikomas pirmosios reformatų bažnyčios fragmentu ir kuris per laiką buvo integruotas į Sinodo pastatą bei tapo jo dalimi. Koplyčios rūsių skliautuose iki šiol išlikusios angos karstams nuleisti. Sinodo pastatas yra vakarinėje parko dalyje (Pylimo g. 7). Šiuo metu statinys yra restauruojamas.

Šiuo metu vienintelė vieta, kur galima pamatyti atidengtų archeologinių radinių, yra parko teritorijoje esanti kavinė „7 Fridays“ (buvęs gėlių prekybos paviljonas).

Matomi ir nematomi radiniai

„Atliekant parko sutvarkymo darbus, išlikę senųjų pastatų pamatai buvo ištirti – atlikti detalieji archeologiniai ir architektūriniai tyrimai – ir konservuoti“, – pasakojo L. Urba. Pavyzdžiui, yra išlikusi požeminė Šrėterių

koplyčios dalis. Visgi, pasak projektų vadovo, eksponuoti išlikusius pamatus per brangu. Iki mūsų dienų išlikę senųjų pastatų pamatai, konservuoti po žeme, pažymėti raudonomis trinkelėmis.

Šiuo metu vienintelė vieta, kur galima pamatyti atidengtų archeologinių radinių, yra parko teritorijoje esanti kavinė „7 Fridays“ (buvęs gėlių prekybos paviljonas) – jos rūsyje yra vertingų XVII–XX amžiaus pradžios pastatų pamatų ir sienų reliktų. Gana įspūdingai atrodo rūsio sienos su išlikusiu cilindrinio skliautu.

Iki mūsų dienų tebestovi evangelikų reformatų bažnyčia, kuri dėl religinių persekiojimų ir pogromų buvo kelis kartus sugriauta ir atstatyta, keitėsi ir jos vieta – dabartinė, esanti Pylimo g. 18, jau 9-oji šios bažnyčios versija, klasicistinio stiliaus, pastatyta 1835 metais. Sovietmečiu ji veikė kaip kino teatras „Kronika“.

Parko idėja – ne sutvarkytas miškas, o sodas

Dabartinis parkas suskirstytas į tris erdves, kurioms, nors ir išlaikomas teritorijos vientisumas, priskirtos kiek kitokios funkcijos. Arčiausiai J. Basanavičiaus gatvės esančioje dalyje galės vykti kameriniai renginiai. Į K. Kalinausko, Teatro gatvės kiek kylanti teritorija skirta pramogoms ir rekreacijai – joje įrengta vaikų žaidimų aikštelių, rožėmis ir raganėmis apsodinta pavėsinė pergolė, yra hamakų, vandens takas, numatyta vieta lauko kavinei. O centrinėje parko dalyje, buvusių kapinių vietoje, palikta veja, kuri pavasarį pražys krokais ir kitomis gėlėmis.

Istoriniais duomenimis, evangelikų reformatų laikais ši teritorija ribojosi su vienuolynų sodais. Nors sovietmečiu parkas buvo ūksmingas, prastai tvarkomas ir palengva virto mišku, mūsų dienų parkas formuotas kaip sodas, todėl aplinkai būdingas dekoratyvumas. Iš čia ir pavadinimas – Reformatų sodas. Kitas panašus pavyzdys Vilniaus mieste – Bernardinų sodas, nors jis ir prisišliejęs prie Sereikiškių parko, kuris yra sutvarkyto miško tipo.

Kadangi buvęs Reformatų skveras atkurtas kaip sodas, jame sodinti dekoratyviniai parkų bei sodų augalai, yra ir vaiskrūmių. Smarkiai apleisti ir miško ūksmę formavę senieji parko

Istoriniais duomenimis, evangelikų reformatų laikais ši teritorija ribojosi su vienuolynų sodais. Nors sovietmečiu parkas buvo ūksmingas, prastai tvarkomas ir palengva virto mišku, mūsų dienų parkas formuotas kaip sodas, todėl aplinkai būdingas dekoratyvumas. Iš čia ir pavadinimas – Reformatų sodas.

medžiai, kurių amžius – 30–40 metų, buvo praretinti, sutvarkytos, sutvirtintos jų lajos ar paremti kamieniai. „Sode pasodinta apie 100 naujų medžių, todėl per laiką jis atsinaujins natūraliai, be drastiškų pokyčių“, – sakė L. Urba.

Prie pat parko esančioje Pylimo gatvėje galima pamatyti ir iš šaligatvio plytelių, kurios dar nuo sovietmečio buvo suklotos per arti kamienų, išlaisvintas liepas. Tikimasi, kad ir šie medžiai palengva atsigaus.

Parko pakraštyje yra išlikęs bunkeris – sovietinės civilinės gynybos reliktas, kuris buvo naudojamas ir kiemsargių šluotoms, kastuvams bei kitiems daiktams susidėti. Žadama, kad ir jis bus atvertas lankytojams, tačiau kol kas neaišku, kokios paskirties.

Kur?

Reformatų skv. 1

Šnipiškių ežerėliai – vėsos ir gaivos gurkšnis miesto vidury

Reformatų sodo išskirtinumą kuria praeities istorijos, Šnipiškėse esančio Neries senvagės parko „architektas“ – pati gamta. Aprėminti Linkmenų, Geležinio Vilko ir Ozo gatvių, Šnipiškių vandens telkiniai laikomi natūralios kilmės ežerėlių grupe, žyminčia Neries proslėnio ir senvagės vietą. Ežerėliai suformuoti paskutiniojo prieš 12–15 tūkst. metų pasitraukusio ledynmečio.

Reformatų sodo medžių paunksmėje.

Pasakojama, kad anksčiau, 7-ajame dešimtmetyje, Šnipiškių gyventojai šiuose vandens telkiniuose skalbdavosi, o juose besimaudančiųjų yra ir iki šiol.

Prieš metus Senvagės slėnis sutvarkytas – teritorija pritaikyta miestiečių poilsiui ir įvairioms veikloms. Taip išsaugotas natūralus ežerėlių kraštovaizdis – seni žilvičiai vandenin merkia savo šakas, gausiai veši įvairūs krūmynai, melynai, kuo visai nesiskundžia tvenkinių senbuvės – antys ir draugiški laukiai.

Tvenkinių šlaitai vietomis gana statūs, pati vietovė – kalvota, augalija – vešli, tad einant per pėsčiųjų taką ar minant dviračiu mažieji ežerėliai vienas po kito atsiveria kiek netikėtai – tarsi iš už kampo. Pirmas, antras, trečias, ketvirtas. Kiekvienas – vis kiek kitoks.

Vandens telkiniai sąlyginai gilūs, kai kur siekia 5–6 metrus, todėl net ir karštą vasaros dieną nuo jų sklinda maloni vėsa – tarsi priminimas apie kadaise šeimininkavusį ledynmetį. Besimaudantiesiems nuo pantoninių virš vandens esančių tiltelių, terasų įrengtos kopėtėlės, tačiau galima susirasti ir maloniai atrodančių smėlėtų ir ne tokių stačių pakrančių.

Dalis parko infrastruktūros įrengta tiesiog virš vandens – erdvūs mediniai takai, kraštovaizdžiui itin tinkantys laiptai, suoliukai kviečia prisėsti, atsiversti knygą.

Įrengtos nuo vandens kiek atitrauktos vaikų žaidimų aikštelės, tačiau mažuosius, faktas, tokiame parke būtina akylai prižiūrėti. Taip pat yra universali sporto aikštelė su lauko treniruokliais, petankės aikštelė. Pasigrožėti sutvarkytu Neries senvagės parku galima ir leidžiantis taku nuo Ozo gatvės.

Kažin ar pavasarį prie pat įsikūrusių daugiabučių gyventojai girdi nuo ežerėlių sklindančius varlių ir lakštingalų koncertus?

Kur?

Linkmenų g. 58

Amatų skveras – aktyviesiems

Naugarduko gatvėje, prie Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VG TU) Elektronikos fakulteto, baigiama įrengti dar viena miestiečių rekreacijai skirta erdvė. Nors daugiaviečių įvairioms veikloms bei Naujamiesčio bendruomenės renginiams skirta aikštelė bus užbaigta tik metų pabaigoje, informacinėje lentoje pranešama, kad šioje vietoje

bus įrengtas paviljonas, kavinė, vaikų žaidimo aikštelė ir medžiais apsodinta atokvėpio zona, taip pat įvairiems ratukams – riedlentėms, riedučiams – pritaikyta zona ir įrenginiai: čiuožimo bortai, lygūs turėklai. Bus pastatyta lauko treniruoklių.

Istoriškai vertingas ir saugotinas Amatų skvero reliktas – akmeninis galimai 1911–1915 metais išklotas grindinys, kuris šiuo metu yra itin prastos būklės, tačiau žadama jį atkurti. Akmenimis grįsto, mediniais pastatais rėsto Vilniaus istoriją Amatų gatvėje pasakoja ir keli dar išlikę mediniai namai su kiemais, lauko sandėliukais, gatvėje tebestovinčia vandens kolonėle.

Nors dar neužbaigtas, jau dabar Amatų skveras turi savotišką atmosferą, kurią kuria aplinkinių pastatų architektūra, o tiksliau – visiškai unikali ir nepakartojama urbanistinė Naujamiesčio kakofonija.

Tad jei turite laisvą dieną, einate pro šalį, o gal gyvenate netoliese, aplankykite, įvertinkite, išsirinkite labiausiai patinkantį, o geriausia – prisijaukinkite naujuosius Vilniaus parkus. Juk jie sukurti jums.

Kur?

Amatų gatvė, Naujamiestis

Ežerėlio panorama, leidžiantis taku nuo Ozo gatvės.

Esu Lukiškėse

Donatas Jokūbaitis

„Esu Lukiškėse“, praneši bičiuliui. Bičiulio reakcija priklauso nuo laikotarpio. Jei tokia žinia pasiekia sovietmečiu, nieko gero ir bičiulis su tavimi gali nebenorėti turėti reikalų. Mat ilgą laiką garbingam Lukiškių rajonui kraują gadino kalėjimas. Dabar buvusio Lukiškių kalėjimo ir tardymo izoliatoriaus teritorija vakarop tviska ir žiba nuo barų apšvietimo, koncertuoja Lietuvos muzikos atlikėjai ir seno „zeko“ širdis verkia matydama, kuo pavirto jo kančių vieta.

Ar gali žibėti kalėjimas? Taip, savo veiklos pradžioje Lukiškių kalėjimas žibėjo modernumu. Mat tai buvo vienas naujausių kalėjimų Rusijos imperijoje. Apie jo modernumą šiek tiek vėliau, o dabar apie Lukiškių kalėjimo pirmąją, stovėjusį beveik toje pačioje vietoje.

XIX amžiaus pradžioje Vilniuje verkiant prireikė modernaus kalėjimo, mat iki tol nusižengėliai buvo kalinami visai neprofesionaliai, tai yra tam nepritaikytose patalpose. Tad 1819 metais Vilniaus civilinis gubernatorius Mykolas Pliateris-Zybergas pasirašo sutartį su rangovu Vincentu Grabovskiu. Sąmatinė

Lukiškių kalėjimo kiemas, patyręs rūsčių laikų. Donato Jokūbaičio nuotr.

Šv. Nikolajaus cerkvė. Donato Jokūbaičio nuotr.

kalėjimo vertė – 119 588 rubliai sidabru. Prieš pradėdant statyti kalėjimą buvo apklausti vietiniai gyventojai. Manote, kad klausė, ar sutinkate gyventi šalia kalėjimo? Dar ko, klausė seniausių vietinių, ar jie neprisimeną potvynio. Tai svarbu, nes dabartinis kalėjimas stovi senojo teritorijoje. Niekas neatsiminė, kad tokio dalyko būta, ir 1820 metų pabaigoje kalėjimas bestovys. Statė atsakingai, po dešimties metų prireikė remonto. Kas namelyje gyvena, klausė vilkas ir kiti gyvūnai pasakoje. Pirmoji grupė baisiausia: galvažudžiai, plėšikai, šventvagiai ir t. t. Antroji – ne tokie pavojingi: vagys, santuokinės neištikimybės mėgėjai, triukšmingi girtuokliai. Trečioji grupė, čia patekusi per klaidą, kaip ir visi kiti sėdintys kalėjime, – valkatos, kurių kaltė tik ta, kad jie valkatos. Kalinimo sąlygų

humaniškumas pasireiškė pasivaikščiojimais gryname ore, o kiekviena konfesija turėjo galimybę išpažinti nuodėmes sava kalba, net ir žemaitiškai. Tik žydai turėjo savo kamerose šeštadieniais šabą švęsti. Naujajame kalėjime jiems buvo įrengta sinagoga. Ką valgė kaliniai? Nusikaltimų įvairumas buvo atvirkščiai proporcingas maisto įvairumui. Pirmadienį, antradienį, trečiądienį, ketvirtadienį ir šeštadienį pietums – barščiai su kopūstais ir lašiniais, vakarienei – košė su lašiniais. Penktadienį, žinoma, pasninkas. Tada jau pietums – žirnių sriuba, o vakare – sausa košė. Nepamirškime žydų, kurių to laiko Vilniuje būta nemažai. Tarp jų taip pat pasitaikydavo „zbitkininkų“. Tad jiems vietoj kiaulienos tekdavo žirnių (visgi – baltymų šaltinis) ir silkė tradiciškai. Kartai kalėjimo

valdžia perimdavo kalinių įpročius. Vienas toks pavyzdys, kai tūlas Nikitinas, tarnavęs prižiūrėtoju, per metus darbo kalėjime įsigijo 500 sidabro rublių vertės Vilniuje namą. Pono Nikitino metinė alga, ponios ir ponai, – 12,5 rublio sidabru per metus. Šis dažnas stebuklas carinėje Rusijoje įvyko 1840 metais po Išganytojo gimimo.

Laikas bėgo, Vilnius plėtėsi, chuliganų ir nenaudėlių daugėjo. XX amžiaus pradžioje pribrendo reikalas statyti naują kalėjimą. 1900 metais buvo pateiktas naujojo kalėjimo projektas. Pasiūlyta kaina – 668 562 rubliai, geriau pažiūrėjus į sąmatą ši netikėtai sumažėjo iki 318 225 rublių. Kai buvo griunamas senasis kalėjimas, kaliniai ant plyno lauko netrypčiojo, bet jų patogumui, kad nereikėtų šalti, buvo perkelti į Trakų kalėjimą. Kai kurie Trakuose kalėdami nebegavo pasidžiaugti naujojo kalėjimo patogumais. Tai buvo vienas moderniausių kalėjimų tuometėje carinėje Rusijoje. Su pirtimi, skalbykla, duonos kepykla, arteziniais šuliniais ir šildymu karštu oru. Įstaiga buvo pavadinta „Tiuremnyj zamok“, tai yra „Kalėjimo tvirtovė“.

Kalėjimo tikėjimo reikalai matyti iš tolo. Taip jau yra, kad išganyto rūpesčiai yra geriausiai apmąstomi tam turint daug laisvo laiko ir apribojant kitas pramogas. Lukiškių kalėjimo Šv. Nikolajaus cerkvė, stovinti ligi šiolei, kaip ir visas Lukiškių kalėjimas. Gražus pavadinimas, kokių stebuklų prašė kalėję stačiatikiai, galime tik spėlioti. Gal prašė patenkinti kasacinius skundus ar šiaip geresnės machorkos. Galima pagalvoti, kad pagal cerkvės dydį stačiatikybę išpažįstančių prasižengėlių buvo daugiausia. Visai ne, nė velnio, nedera sakyti tokioje vietoje. Katalikų bažnyčios, kaip ji buvo įvardyta dokumentuose, nors tai tik maža koplyčia, ir akyse nematyti. Iš pradžių

palyginkime sąmatas. Cerkvė – 26 142 rubliai, katalikų koplyčia – 4 390 rublių. Dabar apie kalinčiųjų skaičių – 325 numatytos vietos. Užsakyta 200 katalikiškų maldaknygių. Kur dar žydai, vienas kitas karaimas, keli reformatai. Kitaip tariant, tuo metu tikresnis buvo carinis dievulis, bent taip norėta įtikinti. Dar keli faktai, rodantys mielą carinės kalėjimo administracijos požiūrį į katalikybę. Koplyčia buvo įrengta kelių kvadratinų metrų ploto patalpoje, kurios sienomisėjo kanalizacijos vamzdžiai. Katalikai kaliniai savo kapeliono neturėjo.

Paprastai didžiąją dalį kalėjimo sudarė kriminalinė klientūra, tačiau autoritarinių režimų laikais čia kalėjo asmenybės, kurioms vienoje kameroje reikėtų muziejų įrengti. Cariniais laikais čia kalėjo gydytojas Antanas Vileišis, jam kompaniją palaikė kitas Vilniaus medicinos šviesulys Cemachas Šabadas. Būsimasis pirmasis Sovietų slaptosios tarnybos vadas Feliksas Dzeržinskis čia gludino savo revoliucinės kovos įgūdžius. Pasaulinio karo metais kalėjimo duonos ragavo būsimasis Vasario 16-osios akto signataras ir būsimasis Kauno burmistras Jonas Vileišis. Rašytoja Žemaitė kentėjo apsigaubusi savo amžina skarele ir garsiai reikalavo karšto vandens ir geresnio maitinimo, mat laikė save politine kaline. Įdomiausia, kad išeidama iš kalėjimo sugebėjo išsireikalauti 1,5 rublio už prastesnį maitinimą. Taip savo knygoje „Žemaitės paslaptis“ teigia rašytoja A. Ruseckaitė. Kalėjo ir būsimasis Izraelio 6-asis ministras pirminkas Menechemas Beginas, ir geriausia Lietuvos žvalgė Marcė Kubiliūtė, ir sovietinis perversmininkas Mykolas Burokevičius. Ir prancūzas rokeris Bertrand'as Cantat.

Ekstremaliausi laikai kalėjime būdavo politinių virsmų metais – per pirmąją sovietinę

okupaciją ir esant nacistinei Vokietijos valdžiai.

Carinės Rusijos statytas kalėjimas buvo skirtas 421 kaliniui ir 278 suimtiesiems, o sovietai Lukiškių kalėjime rengėsi sutalpinti apie 3 000 kalinių. Kaip teigė Lukiškių kalėjimo tarnautojas Juozas Jankauskas, tam tikslui buvo išardytos net kalėjimo dirbtuvės. Pirmuoju sovietmečiu Lukiškių kalėjimas tapo persiunčiamuoju punktu kaliniams, toliau vežamiems į Rusijos lagerius ir kalėjimus.

Nacistinei Vokietijai užpuolus Sovietų Sąjungą, daugelis kalinių skubiai buvo etapuojami į Sovietų Sąjungos gilumą. J. Jankauskas teigia, kad jų buvo išvežta apie 1 200, tarp jų ir kovotojas dėl lietuviybės Vilniaus krašte, skautų aktyvistas ir paskutinės dvikovos Vilniuje dalyvis Pranas Žižmaras.

Neaprašinėsiu to, kas kiekvienam žinoma, tačiau pateiksiu kelias detales iš to mikrokosmoso.

Kalinių skundai retai būdavo tenkinami, tačiau skųsdavosi ir kalėjimo prižiūrėtojai, pavyzdžiui, kalėjimo parduotuvės veikla. Vieną skundą pats ponas kalėjimo viršininkas surašė ponui „Maistprekybos“ direktoriui. Jame skundė krautuvės vedėją Valinską, kad šis nesiskaito su kalėjimo administracijos ir tarnautojų interesais, aplaidžiai vykdo pareigas, todėl trūksta popirosų, sviesto, batų tepalo. Dėl to kenčia jo kaip kalėjimo viršininko autoritetas.

Palaikyti gerus santykius su „Maistprekybos“ direktoriumi buvo privalu, ką rodo vienas 1941 metų rugsėjo 11 dienos prašymas. Jame prašoma duoti leidimą iš kalėjime esančios „Rūtos“ krautuvės nupirkti 10 litrų degtinės

kalėjimo administracijos viršininko išleistuvėms.

Būdavo ir šeimyninių ginčų. Vienas toks įvykis 1942 metų sausio mėnesį. Nesužinosime jo priežasčių, bet barnio būta aistringų. Mat kalėjimo teritorijoje buvo tarnybinių butų, kuriuose gyveno įstaigos tarnautojai ir prižiūrėtojai. Dabar juos keičia menininkų ir IT specialistų rezidencijos. O tuomet tūlas leitenantas Gečauskas iš kalėjimo apsaugos komandos susidėjo su rūsčios įstaigos valgyklos šeimininke piliete Kleizaite ir vedė bendrą ūkį neturėdami tam teisės, tai yra nesusituokę. Gal ir viskas būtų praslinkę pro akis, tačiau tarp sugyventinių kilo konfliktas, dėl kurio galiausiai šie skvoteriai ir buvo išaiškinti. Reikia pasakyti, kad konflikto metu leitenantas Gečauskas šaudė iš tarnybinio ginklo. Buvo paliepta porelei išsikraustyti iš tarnybinio buto iki vasario mėnesio ir likusį laiką elgtis ramiai ir iš pistoleto nešaudyti.

Tai tik keletas epizodų iš plačios kalėjimo istorijos. Svarbu, kad dabar nebešaudoma, o jis pats konvertuojasi į kultūrinį ir visuomeninį darinį. Todėl gali ramiai pranešti bičiuliui: „Esu Lukiškėse“...

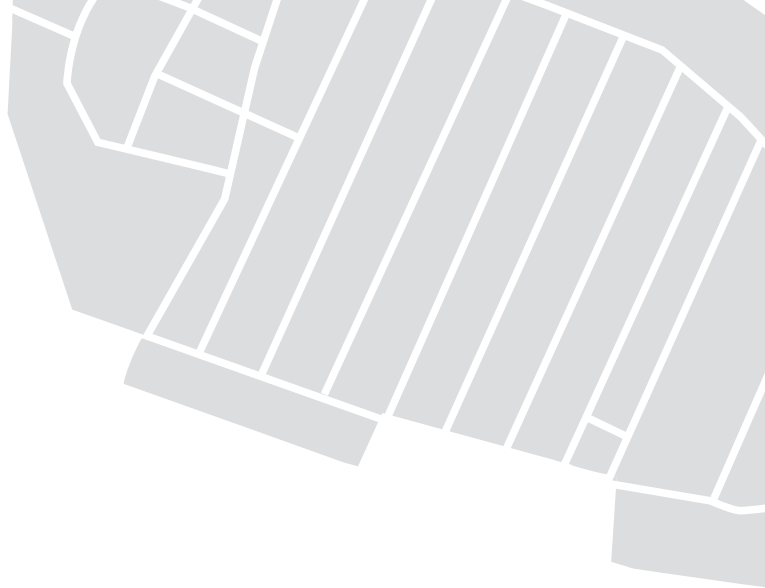
praeities i ateiti. Ingos Migūnaitės nuotr.

Milicininkas stiklinėje

Andrius Pavelko

Jeigu gimėte aštuntajame dešimtmetyje, o gal ir anksčiau, ir jeigu jūsų vaikystė ar jaunystė prabėgo Vilniuje, greičiausiai turėtumėte prisiminti bemaž trijų metrų aukščio cilindro formos įstiklintas būdeles, stovėjusias prie pagrindinių miesto sankryžų. Jose ar šalia jų taip pat buvo galima išvysti ir milicininką. Miestiečiai būdelėje sėdintį milicininką šmaikščiai vadindavo „milicininku stiklinėje“, o šias būdeles – tiesiog „milicininko būdelėmis“.

„Milicininko būdelė“ prie Halės turgaus. Apie 1965 m. Lietuvos centrinis valstybės archyvas.

Šie, sovietmečiu paplitę keisti objektai glaudžiai siejasi su Vilniaus eismo reguliavimo ir šviesoforų istorija. Taigi pradėkime nuo pradžių.

Pirmasis pasaulyje šviesoforas buvo pastatytas Londone dar 1868 metais. Nors jis labiau priminė daržo kaliausę, pirmasis žingsnis eismo reguliavimo istorijoje buvo žengtas. Pirmieji elektriniai šviesos signalizacijos įtaisai pasirodė JAV XX amžiaus antrajame dešimtmetyje, trečiajame dešimtmetyje – Europoje (Vokietijoje, Anglijoje, Prancūzijoje). Vilnius tarpukariu didelių problemų dėl eismo reguliavimo neturėjo. Gatvėse vis dar karaliavo vežikai, automobilių, autobusų ar motociklų buvo tik keli šimtai, todėl eismo

reguliavimo problemos vairuotojų pečių dar neslėgė. Žodis „kamštis“ dar buvo vartojamas tik prie stalo, o ne gatvėje.

Po Antrojo pasaulinio karo Vilniaus gatvėse daugėjant automobilių, didžiausiose miesto sankryžose eismą ėmė reguliuoti milicininkai.

J. Basanavičiaus ir Pylimo (buv. Komjaunimo) gatvių sankryžoje 1947 metais buvo įrengtas pirmasis šviesoforas Lietuvoje. Jo signalus rankomis perjunginėjo milicininkas reguliuotojas, kuriam buvo pastatyta speciali, kiek pakelta ir įstiklinta cilindro formos kabina. „Milicininko stiklinėje“ veiksmai buvo labai apriboti: postas stacionarus, būdelė ankšta,

Sankryža, kurioje atsirado pirmasis šviesoforas Lietuvoje. ©Antanas Sutkus. J. Basanavičiaus gatvė. 1964 m. LATGA, Vilnius, 2021

Gedimino (buv. Stalino) pr. pradžia. Ar randate „milicininką stiklinėje“? A. Tumėno nuotrauka, 1971 m. Lietuvos centrinis valstybės archyvas.

įlipti į ją ir išlipti nebuvo labai paprasta. Daugėjant transporto priemonių, eismas gatvėse intensyvėjo, būdelių skaičius mieste augo. 1953–1958 metais Vilniaus valstybinės automobilių inspekcijos (VAI) 2-ojo poskyrio viršininkas V. Popovas įrodinėjo, kad šviesoforo signalų perjungimu turi rūpintis automatas, o autoinspektoriai turi patruliuoti gatvėje. Iš Maskvos ir Leningrado atvežti šviesoforų jungikliai pasirodė netobuli: veikė prastai, jautriai reagavo į oro temperatūros svyravimus. V. Popovas pats ėmėsi iniciatyvos ir savo jėgomis sukonstravo pirmąjį Sovietų Sąjungoje elektroninį šviesoforo valdymo automatą.

1956 metais Vidaus reikalų ministerijos įsaky-
mu „Už iniciatyvą projektuojant, gaminant ir
įrengiant šviesoforų automatinius perjun-

gėjus, kas duoda valstybės lėšų ekonomiją
ir atlaisvina milicininkus-reguliuotojus nuo
rankinio reguliavimo“ V. Popovas buvo
apdovanotas pinigine 1 mėn. algos dydžio
premija.

1957 metais pirmasis automatinis šviesofor-
as Vilniuje buvo įrengtas toje pačioje – J. Ba-
sanavičiaus ir Pylimo gatvių sankryžoje.

Milicininkai reguliuotojai nuo šviesoforų per-
junginėjimo buvo atleisti ir vėl galėjo užsiimti
eismo kontrole gatvėje. O „milicininko būde-
les“ galėjo naudoti kaip užuovėją nuo lietaus,
vėjo ar sniego. Atėjus aštuntajam dešimtme-
čiui būdelėse vis rečiau buvo galima išvysti
milicininką. O devintajame dešimtmetyje šis
miesto akcentas galutinai išnyko iš Vilniaus
gatvių.

Vilniaus laisvės giesmė

Rugilė Audenienė

Vilnius – polifoninė sostinė su vargonų muzika per visą dangų, laisvės giesmės roku, dainuojančiais balsais iš balkonų, gatvių triukšmu ir kiemų pauzėmis. Iš šio lydinio gimstanti šiuolaikinė miesto muzika kuria naują, švelnesnę realybę. Apie jos kryptis kalbamės su dviem skirtingą žemėlapiį braižančiais vilniečiais, Šv. Kristoforo apdovanojimų laureatais. Bernardinų bažnyčios kunigas, vienuolis pranciškonas, rašytojas, Vilniaus miesto garbės pilietis Julius Sasnauskas už meilę Vilniui ir vilniečiams Kristoforo apdovanojimą gavo dar 2012 metais, pianistė, kompozitorė Marta Finkelšteina ir jos kuruojamas ansamblis „Synaesthesia“ statulėlę už Vilniaus vardo garsinimą ir nuopelnus šiuolaikinei muzikai atsiėmė šiemet.

Julius Šešmašius, Eujoniškievičiai

**Julius Sasnauskas: miesto švelnėjimas
susijęs su menais**

**Vilnius kupinas netikėtų garsų: susitikome
pasikalbėti apie miesto muzikos patirčių
žemėlapi Bernardinų bažnyčioje, lauke
lyja, viduje groja smuikas. Darbo dienos
pabaigą Žvėryne ar Antakalnyje praneša
varpai. Kur miesto muzika jums suskamba
ypatingai?**

Gyvendamas miesto centre kitąkart nelabai ir fiksuoju varpų dialogą. Įkėlė varpą Jurgio Matulaičio bažnyčioje Viršuliškėse – kiek žmonių skundų parašyta, kad sekmadienį per anksti į pamaldas kviečia, pažadina. Šv. Mykolo bažnyčioje varpai muša valandas, Katedros varpus pažįstu, stačiatikių katedros prie Vilnelės – jų kitoks ir skambinimas, melodijos, bet man tai jau dalis bendro miesto garso. Taip, kaip gatvės muzika, vienąkart tave sustabdo, kitąkart ne.

**Kokie garsai sustabdo einantį Vilniaus
gatvėmis?**

Atsimenu, po Adolfo Ramanausko-Vanago laidotuvių vyko gedulinės mišios Šv. Jono bažnyčioje, aš išeinu, leidžiuosi Pilies gatve, – ir stovi gatvės muzikantas su akordeonu, „Katiušą“ traukia! Galvoju, ką tas reiškia. Kad viskas veltui, ką darė A. Ramanauskas-Vanagas? Bet paskui supratau, kad vis tiek jo giesmė yra galingesnė, stipresnė už tą vargšę „Katiušą“, atsiradusią turistams pataikaujant.

O man gražu ta gatvės muzika. Buvo ypatingas pirmojo karantino patyrimas: Pilies gatvė visiškai tuščia, ir atedavo su armonika žmogus, atsistojęs prie parduotuvės grodavo tyliojo išmirusioj gatvėje – nepasiduot, nepult į paniką, turėt viltį. Kartais toks muzikos, garsų

vaidmuo būna, ir tada paveikia smarkiai.

Aš po visų kalėjimų tremty Tomsko srityje, kai leido nuvažiuoti į Tomską pas pažįstamą šeimą, prašiausi į koncertų salę paklausti vargonų – labai norėjosi, atrodė, kad bus ryšys su Lietuva, patirtimi, kurios netekau. Tas iš tikrųjų buvo. Bet šiandien gyvenu be vargonų muzikos.

**Koks įvykis buvo
roko opera „Jesus
Christ Superstar“!
Mano pirmasis
katekizmas,
tikėjimo pagrindų
knygelė. Muzika
atliko milžinišką
vaidmenį ieškant,
mėginant susikurti
nepriklausomybę
nuo sistemos –
nebūtinai taip jau
priešinantis, tiesiog
alternatyva tame
gyvenime.**

**Laisvė ir muzika jūsų Vilniaus patyrimuose
labai svarbi. Augote centre, matėte kunku-
liuojantį Vilniaus brodo gyvenimą, šokius
Jaunimo (dabartiniame Bernardinų) sode.
Kaip keičiasi vietos, kurias pažįstate?**

Paminėjote šokius, mes iš tolo aplenkdavome tą Sarajų Jaunimo sode. Žinojome, kad

ten muštynės iki kraujų. Buvusiame Lenino prospekte buvo namie radijas, jis keliavo kartu su mumis per butus – senoviška „Baltika“. Paauglystėje prasidėjo hipių sąjūdis, plito juostiniai magnetofonai, įrašai – roko muzikos.

Koks įvykis buvo roko opera „Jesus Christ Superstar“! Mano pirmasis katekizmas, tikėjimo pagrindų knygelė. Muzika atliko milžinišką vaidmenį ieškant, mėginant susikurti nepriklausomybę nuo sistemos – nebūtinai taip jau priešinantis, tiesiog alternatyva tame gyvenime. Į turistų žygius važiuodavome: būtinai „vefas“, ir naktį – „Radio Luxembourg“ muzika.

Vilniuje hipių vieta buvo vadinamieji „akmenys“, šiaurinė Katedros pusė, kur yra akmeninė tvorėlė. Šiaip dainuoti gatvėje buvo neįprasta ir gal būtų neleidę, bet klausytis radijo nedraudė. O paskui – kelionė į vadina-
mają brodą, vaikštai pirmyn atgal su „vefu“, demonstruojai, kad esi kitoks, kitus buri, trauki, drąsini – tas buvo galinga subkultūra. Ir kai Havelas pasakė, kad socializmą sugriovė kompiuteriai, džinsai ir roko muzika, jis buvo šimtu procentų teisus!

Yra triukšmingas, yra dainuojantis Vilnius, kaip buvo dainuojanti revoliucija: naktis prie Katedros, dar nebuvo grąžinti į ją Šv. Kazimiero palaikai – visą naktį žmonės dainavo susirinkę. Lyja, sėdi laikraščius pasitiesę, –

man taip įstrigo tada... Muzika, daina atliko savo vaidmenį.

Mane išlaisvinanti muzikos jėga ištiko kelis-kart gyvenime. Seminarijoje – suvaržymai, tu tarsai netenki savo laisvės: įsijungi „Pink Floyd“ „Sieną“, pajunti, kad esi laisvas žmogus. Ir mes klausėme seminarijoje sunkiojo roko, metalo – aiškiniesi, kas esi, per muziką. Dabar irgi mielai klausausi – prisiminimas ano meto, laisvės giesmė, kuri visada bus svarbi ir reikalinga.

**Mieste daugėja
muzikos, tikrai
tas susiję su
agresijos mažėjimu,
taikingumo,
švelnumo,
tolerancijos
atsiradimu. Miesto
švelnėjimas,
gerėjimas susijęs su
menais.**

O kur klausotės Vilniaus tylos?

Vienuoelyne mano langas į Bernardinų sodą – ramu. Nueini į bažnyčią, ir joje tylu.

Būtent perėjusi
senąjį tiltą ir
jaučiuosi kaip
namuose. Garsus
čia pažįstu
geriausiai –
sekmadieniais
girdžiu cerkvės
varpus, kurie lydėjo
nuo vaikystės,
kažkuriame kieme
gieda gaidys, toks
mūsų mažo kaimo
mieste atributas.

Man miesto triukšmo labai daug, ir savo paties pasakytų žodžių kartais per daug – turiu jį valias to kalbėjimo ir klausymosi. Vilnius yra polifoninis miestas, daugybė kalbų, įvykių, melodijų, gyvenimo istorijų – kiekvienam senam ir atviram miestui tas tinka, sugyvena gražiai. Mieste daugėja muzikos, tikrai tas susiję su agresijos mažėjimu, taikingumo, švelnumo, tolerancijos atsiradimu. Miesto švelnėjimas, gerėjimas susijęs su menais.

Ar turite mėgstamiausią pasivaikščiojimo maršrutą, randate netikėtų taškų?

Per 25 metus suaugau su Bernardinų salele. Turiu savo taškų, „Prancūzparkį“, ten vaikystėje žaisdavau, Dominikonų kampą, kur gyvenome penkiolika metų. Kai katalikų radijo „Mažoji studija“ buvo Trakų gatvėje, vaikščiojau ta linija, Šv. Jono gatve, dabar studija Pilies gatvėje, šalia Katedros, vaikštau

Latako gatve, palei Vilnelę, – visur lydi mano paties istorija, kitų žmonių istorijos, prisipildo tas miestas, nenuobodu. Žengi žingsnį, ir jau turi apie ką galvoti, tau tie pastatai, ir žemė, ir dangus, ir metų laikai skamba, kalba.

Per antrąjį karantiną atradau atnaujintą Pautopio rajoną: anksčiau buvo kelios gamyklos, siuivykla, dabar – tiek daug erdvės žmonėms, mamoms su vežimėliais, dviratininkams. Man pasirodė demokratiška ta aplinka. Gero, gražaus miesto savybė – pereinamumas. Tas buvo mano vaikystės laikais – iš kiemo į kiemą, išlendi visokiais koridoriais, pereini visus kvartalus. Yra gerų restauracijų: „Senatorių pasažas“ – gražiai sutvarkytas kiemas, atkurtas Šlapelienės knygynas. Keičiasi bendras mąstymas, kad miestas nėra mano, net jeigu ką nors nusipirkau ar pasistačiau, po manęs kiti gyvens ir naudosis – labai svarbu matyti daug grožio gyvenime, girdėti daug gražių dalykų. Tas veikia nematomu būdu kiekvieną mūsų.

Marta Finkelšteina: kiekvienas kūrėjas „flaneriuoja“

Per visą dangų iš Valdovų rūmų kiemo skamba kompozitoriaus Michaelo Gordo no kūrinio „For Madeline“ gitaros – taip svajojote apie vieną iš festivalio „Midsommer Vilnius“ idėjų. Kaip skamba Vilnius, kai einate jo gatvėmis?

Mano galvoje kur kas dažniau skamba vidinės mintys, dialogai nei muzika. Bet pasivaikščiojimuose randasi intuityvūs idėjų apyvada, kurie kartais toliau realizuojasi. Jaučiu didelę privilegiją, kad mano garsinės idėjos gali išsipildyti per „Synaesthesia“ veiklą. Vilnius mums, kaip čia įsikūrusiam ansamblui, visuomet buvo natūralus veiklos

fonas, formavo tai, kas pakliūva į mūsų akiratį, tačiau 2019 metais Vilniaus savivaldybės suteiktas oficialus miesto trupės vardas suintensyvino apmąstymus, kaip šį vardą galime įprasminginti ir meno formomis. Dabar veiklą būtų galima glaustai apibūdinti kaip miesto garsinės kultūros potencialo tyrimą.

Mąstydamą apie savo tapatybę, kuri dėl sumaišiusių tėvų tautybių ne visada lengviausiai nusakoma, paprasčiausiai galiu pasakyti, kad esu vilnietė, dar tiksliau, – žvėrynietė. Tėvai visuomet rinko mūsų miesto fragmentus, tarsi įtvirtindami vilniečio tapatybę, – turbūt turime visas išleistas knygas apie Vilnių, šeima kolekcionuoja Žvėryno senojo tilto paveikslus ir nuotraukas. Būtent perėjusi senąjį tiltą ir jaučiuosi kaip namuose. Garsus čia pažįstu geriausiai – sekmadieniais girdžiu cerkvės varpus, kurie lydėjo nuo vaikystės, kažkuriame kieme gieda gaidys, toks mūsų mažo kaimo mieste atributas.

Žiemą medžiodama ypatingus garsus keliauju prie upės, kur spragsi užšalęs ledas, o tai, kad jau ateis pavasaris, suprantu garsui pasikeitus į plaukančių ar į tiltą atsimušančių ledo lyčių. Šie garsai susiję su mano aplinkos patirtimi, juose ieškau ramybės, pastebėdama ciklus ir pasikartojimus. Nejmanoma vidinio Vilniaus skambesio perteikti kitiems, bet tas ir žavų, kad Vilnius kiekvienam atiskleidžia kitaip.

Gerbiate muzikos kanoną, rodote šiuolaikinės muzikos grožį. O kas, jeigu Vilnius turėtų garso takelį?

Vis sąmoningiau suvokiu, kad „Synaesthesia“ atliekama muzika yra vakarietiškos muzikos istorijos tąsa, o kanonas yra labai svarbus atspirties taškas. Tačiau norisi prieštarauti

didžiųjų institucijų ir muzikos tinklo stagnacijai, kai koncertų salės atlieka tuos pačius kompozitorius, neatsižvelgdamos į dabarties pasaulio įvairovę, meno pateikimo tendencijas, šalies kultūrą. Tai yra mano kaip Lietuvos muzikos ir teatro akademijos doktorantės tyrimo tema – muzikos kuratorystė. Žaviuosi tuo, ką vizualiajame mene sugebėjo padaryti kuratoriai, kaip jie paveikė meno diskursą, aiškiai iškėlė platesnio konteksto formuojant meno pristatymus reikšmę. Svarbu išmokti muzikoje sau kelti užduotis, atvesiančias prie subtilesnių kontekstų, ryšių tarp kultūrinių reiškinių ar sąmoningos komunikacijos su auditorija.

Arčiausiai apmąstymo, kaip galėtų skambėti Vilniaus gatvių garso takelis, yra mūsų naujausias projektas „Flaneur“, kur panašų klausimą uždaviau trims Vilniaus kompozitoriams – Dominykui Digimui, Juliiui Aglinskui ir Ramūnui Motiekaičiui. Tarp šių autorių egzistuoja tam tikras estetiškas ryšys, kuris man ir yra labai vilnietiškas, jų pasirinkimas albumui ir buvo pakreipimas atsakymo, kaip skamba mūsų miestas, link.

„Flaneur“ (šis žodis apibūdina po miestą be konkretaus tikslo vaikščiojantį žmogų) projekto idėja kilo 2020 metų vasarą, suprantant, kad mūsų laukia ilgas karantinas. Pasirinkti autoriai ir subtili jų muzikos estetika labai tiko šiai idėjai, kaip ir pati „flaneur“ sąvoka – mes pandemijos metu klajojome savo erdvėse po vieną, būdami visuomenės dalimi, bet ir stebėdami ją iš šono. Man atrodo, kad kūrėjai visi truputį „flaneriuoja“, jei ieško prasmų, potyrių, atsispiria nuo savo aplinkos.

Groti ir klausytis. Kaip išgyvenate šias patirtis?

Pats intensyviausias ir daugiausia malonumo teikiantis potyris – grojant girdėti sėkmingai besirealizuojančias muzikines idėjas. Tai gali įvykti tik tokiu atveju, kai labai gerai žinai atliekamą medžiagą, o intelektualiniai sprendimai ir intuicija padeda užmegzti ryšį su klausytoju. Vienas įsimintiniausių – dalyvavimas SPOT festivalyje Vilniuje, kur atlikome austrų kompozitoriaus Andreaso Trobollowitscho kompozicijas. Pati specialiai autoriaus pagamintu instrumentu grojau su kitais ansamblio nariais. Prisimenu jausmą, kai stoviu ant Gedimino bokšto ir matau vakarėjantį Vilniaus dangų, kurį kartu su komanda papildome originalių garsų, jų tekstūrų. Tikrai įstabi patirtis, kurioje kaip niekada aiškiai pasijutau Vilniaus garsinės kultūros dalimi.

**Pats intensyviausias
ir daugiausia
malonumo
teikiantis potyris –
grojant girdėti
sėkmingai
besirealizuojančias
muzikines idėjas.**

Industrinę baziliką saugantis Monstras

Elena Nikonovaitė-Dumpienė

Jei tai būtų stimpanko žanro istorija, ji pasakotų apie kažkur Vilniaus pakraštyje, prie upės, nuo neatmenamų laikų gyvenantį monstrą, iš kurio nasrų nepaliaujamai virsta garai. Tačiau iš tikrųjų tai – istorija apie 70 veiklos metus skaičiuojančią Vilniaus termofikacinę elektrinę nr. 2, kuri yra vienas įdomiausių iki šiol veikiančių tokio tipo industrinių objektų Baltijos šalyse.

Beje, pasirodo, Savanorių prospekte, netoli Savanorių žiedo, įsikūręs Monstras – visai draugiškas, t. y. pastaruoju metu pamatyti elektrinę iš arti, pasivaikščioti po uždara jos teritoriją gali vis daugiau žmonių, besidominčių architektūriniu, energetiniu ir pramoniniu paveldu.

Tarp elektrinės statytojų – ir kaliniai

Vilniaus miesto termofikacinė elektrinė nr. 2 – vienas pirmųjų pramoninių pokarinio Vilniaus objektų. Po Antrojo pasaulinio karo, kai Vilniui sugrąžintas sostinės statusas, imta galvoti apie spartų miesto atstatymą ir plėtrą, mat pagal tuometės sovietų valdžios planus Vilnius turėjo tapti didžiausiu šalies pramonės centru. O be pakankamų energe-

tinių išteklių, taigi ir elektrifikacijos, tai buvo tiesiog neįmanoma.

Elektrinę projektavo Šiluminių elektrinių projektavimo instituto „Teploelektroprojekt“ Lvovo (Ukraina) skyrius. Generalinis rangovas – tuometės TSRS Statybos ministerijos specialioji valdyba „TECstroj“. Kad statybos vyktų sparčiau, pasitelkti ir kaliniai, nuteisti už įvairaus pobūdžio nusikaltimus. Elektrinės

Garų katilinė. AB Vilniaus šilumos tinklų nuotr.

teritorijoje tebėra autentiškų metalinių būdėlių, iš kurių, spėjama, pareigūnai prižiūrėdavo, saugodavo dirbančius kalinius. Elektrinės statyba valstybei atsiėjo 16 mln. rublių.

Objektas pradėtas statyti 1948 metais, pirmasis jo etapas užbaigtas per trejus metus. Oficialia elektrinės veiklos pradžia laikoma 1951 metų rugsėjo 27 diena.

„Elektrinėje iki šiol tebeveikia anuomet pagal susitarimą iš sąjungininkų gautas britų „Parsons“ firmos generatorius“, – pasakojo Indrė Trakimaitė-Šeškuvienė, Vilniaus miesto termofikacinę elektrinę nr. 2 valdančios AB Vilniaus šilumos tinklų komunikacijos vadovė.

Pradžioje elektrinė aprūpindavo miestiečius tik elektra, tačiau, pertvarkius objektą, į vilniečių namus imti tiekti šiluma ir karštas vanduo. Šiuo metu AB Vilniaus šilumos tinklai yra didžiausias Lietuvos šilumos ir karšto vandens tiekėjas, aptarnaujantis daugiau kaip 210 000 sostinės namų ūkių ir verslo subjektų.

**Elektrinė su visais
jai reikalingais
pastatais įsikūrusi
22 hektarų
teritorijoje ir veikia
kaip atskiras
miestelis.**

Elektrinės miestelis užima 22 ha plotą. AB Vilniaus šilumos tinklų nuotr.

Kaip pramoninis objektas, elektrinė buvo tikslingai suplanuota tuomečiame miesto pakraštyje, kur vėliau susiformavo ištisas industrinių pastatų rajonas. Elektrinė su visais jai reikalingais pastatais įsikūrusi 22 hektarų teritorijoje ir veikia kaip atskiras miestelis. Visa teritorija aptverta mūrine tvora. Darbininkams įkurdinti sulig elektrinės statybomis išdygo ir keli nedideli daugiabučiai, įsteigta valgykla, parduotuvė, biblioteka, paštas.

Centrinis pastatas – tarpukario estetikos pavyzdys

Iškart už apsaugos posto, kuriame ir mūsų dienomis kontroliuojamas darbuotojų ar kitų asmenų patekimas į objektą, stovi pagrindinis elektrinės pastatas. Paradinės arba administracinės jo dalies fasadas, jei ne neseniai sudėti plastikiniai langai, vizualiai būtų nedaug tepasikeitęs nuo pat 1951-ųjų. Pastato fasadui naudotos ir originalios Palemono keramikos gamyklos plytos, žymėtos autentiškumą patvirtinančiu ženklu.

Centrinis raudonų plytų pastatas praktiškai po vienu stogu sutalpina elektrinės administracinę bei valdymo dalį, tame pačiame pastate įkurdinti ir svarbiausi elektrinės įrenginiai. „Būtent pagrindinį elektrinės pastatą, kuris puikiai matosi važiuojant Savanorių prospektu, darbuotojai dėl įspūdingo jo dydžio nuo seno vadina Monstru“, – sakė I. Trakimaitė-Šeškuvienė.

Elektrinė statyta sovietmečiu, tačiau pagrindiniam jos pastatui tebebūdinga tarpukario estetika. Tai pramoninis objektas, visgi fasade ir interjere matyti šiek tiek puošybės elementų. Pavyzdžiui, centrinėje valdymo salėje išlikę elegantiški autentiški šviestuvai, ant sienų apie šviestuvus yra gipso lipdinių,

dėl autentikos pastate palikta dalis senojo parketo.

Pagrindiniame pastate tebestovi ir tuometės kompiuterijos palikimas – sienos ilgio, už žmogų aukštesnis elektrinės valdymo pultas, kuris tebeveikia iki šiol.

Iškart po karo statytas objektas priskirtas prie valstybinės svarbos objektų, todėl jo saugumu buvo rūpinamasi ypatingai. Kadangi baimintasi priešų antskrydžių iš oro, ant viršutinės pastato dalies buvo įrengtas oro erdvės stebėjimo bokštas, kuriame būdavo nuolat budima. Šis bokštas tebėra iki šiol. Taip pat išlikęs požeminis bunkeris.

Objektas saugomas ir mūsų dienomis – bet kas, užsimanęs į šią zoną, nepatenka, kontroliuojamas ir darbuotojų buvimas elektrinėje. Virš jos – dronų neskraidymo zona.

Dėl daromo įspūdžio vadinama „industrine bazilika“

Vilniaus termofikacinė elektrinė nr. 2 yra ir puikiai iki mūsų dienų išlikusios pokarinės industrinės architektūros pavyzdys. Pagrindiniame pastate esanti garo katilų salė, kurią po elektrinę vedžiojantys gidai vadina „industrine bazilika“, ištis daro įspūdį – joje daug atviros erdvės ir šviesos, patenkančios pro aukštus langus. Nepaisant pastato dydžio, jo konstrukcijos yra itin lengvos, o pats statinys suprojektuotas taip, kad, pavyzdžiui, nelaimės atveju sprogstamoji jėga būtų nukreipta į išorę, per didelius langus, o ne į vidų, taip maksimaliai apsaugant ir dirbančiuosius, ir pastatą bei įrenginius.

Kitas, mažiau romantiškai atrodantis funkcinės-industrinės architektūros pavyzdys

elektrinės teritorijoje – juostino transporterio pastatas, pastatytas pagal įrenginio formą. Dviejų juostų transporteris buvo naudojamas durpėms, kuriomis kūrta elektrinė, transportuoti.

Statant objektą manyta, kad elektrinei pakaks vietinio kuro iš Baltosios Vokės ir Margių durpynų. Tačiau jų pasirodė per maža ir durpes teko vežti ir iš Radviliškio, Ežerėlio ir net Baltarusijos durpynų. Šiuo tikslu iki elektrinės suprojektuotos dvi geležinkelio atšakos. Nebenaudojami bėgiai elektrinės teritorijoje tebėra iki šiol – niekam netrukdo, net ir po teritoriją paspirtukais važinėjan-tiems darbuotojams.

Nuo upėtakių auginimo iki „Černobylio“ filmavimo

Kai durpes pakeitė aplinkai draugiškesnės kuro rūšys, apleistą transporterio patalpą bandyta kaip nors panaudoti. Pavyzdžiui, atsirado gudročių, kurie cisternose veisė upėtakius. O jau kurį laiką šis iš dalies po žeme esantis betoninis pastatas yra tapęs kino „žvaigžde“ – HBO kompanija čia filmavo pasaulinio populiarumo sulaukusio mini serialo „Černobylis“ epizodus. Durpių transporterio pastatą galima pamatyti antroje filmo serijoje, kai keli savanoriai, apsilikę naro kostiumus, breną į radioaktyvų vandenį atsukti sklendžių ir apsaugoti pasaulį nuo dar didesnės nelaimės.

Ne tokio masto, nenufilmuotas, tačiau taip pat dėl kitų gerovės įgyvendintas sumanymas – COVID-19 pandemijos metu, per patį jos įkarštį, elektrinės darbuotai savanoriškai izoliavosi, t. y. apsigyveno, elektrinės patalpose tam, kad šaltą žiemą gyventojai neliktų be šildymo ar karšto vandens. Mat elektrinėje

dirbti galinčių specialistų nėra daug, o jų atliekamas darbas itin svarbus tam, kad vilniečiai žiemą gyventų šiltai. Darbuotojai elektrinėje gyveno po 14 dienų truncančiomis pamainomis. Iš viso su elektrinės funkcija susijusių darbuotojų skaičius artimas 200.

Iš kaminų virsta tik švarut švarutėliai garai

Šiuo metu pagrindinis E2 Monstro energijos šaltinis – biokuras ir gamtinės dujos. Per valandą Monstrui prireikia 25 tonų biokuro. Prieš tiekiant Monstrui biokuras atskiriamas nuo metalo šiukšlių, tarp kurių net ir dabar pasitaiko kulkų.

„Šiemet visiškai atsisakyta taršaus kuro – mazu, kuris buvo laikomas kaip rezervinis“, – sakė I. Trakimaitė-Šeškvienė.

Nors elektrinė veikia jau 70 metų, nepaisant neiščiustytų fasadų bei „oldskūlinio“ vaizdo, Vilniaus Monstro niekaip neišsina pavadinti senu – nuo pat pastatymo elektrinė buvo nuolat atnaujinama, pertvarkoma, tad iki šiol ji ne tik puikiai veikia, bet ir atitinka pačius griežčiausius ekologinius ES reikalavimus, o pagal kai kuriuos parametrus yra net 16 kartų mažiau tarši nei leidžiama. Vilniaus gyventojų radiatoriuose cirkuliuojantis vanduo (išvalytas Neries vanduo) yra uždaros sistemos dalis, tad tas pats vanduo, sugrįžęs į elektrinę ir joje vėl pašildytas, po vilniečių butus keliauja vėl ir vėl.

Iš 150 metrų aukščio baltai ir raudonai dryžuotų gelžbetoninių kaminų kyla ne dūmai, o kuo švariausiai išvalyti garai. Vaikščiodamas po elektrinę ar jos teritoriją, nejusti nė menkausio kvapo. Žadama, kad kitąmet elektrinės kaminai pasikeis, o kaip – tebūnie vilniečiams maloni staigmena.

Pirmasis britų įmonės „Parsons“ generatorius puikiai veikia iki šiol. AB Vilniaus šilumos tinklų nuotr.

Planuose – ir baseinas po atviru dangumi?

Pastaruoju metu elektrinė iš uždaro, kadaise itin griežtai saugomo valstybinės reikšmės objekto virsta visuomenei vis atviresniu objektu. Iki pandemijos jame organizuotos ekskursijos studentams ir moksleiviams. „O per šių metų „Open Hose Vilnius“ renginį, kai smalsiems vilniečiams ir miesto svečiams atsiveria pačios įdomiausios miesto vietos, tai buvo vienas geidžiamiausių objektų. Norėdami aplankyti mūsų Monstrą žmonės po kelias valandas stovėjo ilgiausioje nusidriekusiame eilėje“, – pasakojo elektrinės atstovė.

Nors nuo rudens, sulig elektrinės gimtadieniu rugsėjo 27 dieną, planuota ekskursijas po elektrinę rengti reguliariai, dėl pandemijos šis sumanymas gali būti nukeltas kiek vėlesniam laikui. Kaip ir idėja elektrinės teritorijoje

organizuoti įdomesnės vietos besiprašančius renginius, tarp kurių – vilniečiams ir miesto svečiams pažadėta industrinio stiliaus diskoteka, – pandemijai atsitraukus saugiu atstumu, ši idėja tikrai bus įgyvendinta. Tarp gyventojams siūlyti svarstomų pramogų – net baseinas po atviru dangumi, nes juk šaltuoju metu iš vilniečių radiatorių sugrįžtantis vanduo tebėra 40–50 laipsnių temperatūros. Šiuo metu ši likutinė šiluma naudojama gamyboje.

Tad ne toks jau jis baisus tas kažkur miesto pakraštyje, prie pat upės, gyvenantis ir švariais baltais garais alsuojantis Vilniaus Monstras. Priešingai – dėl jo didžiuma sostinės gyventojų ir šaltuoju metų laiku gali džiaugtis jaukia namų šiluma, o pats Vilnius – papasakoti dar vieną išskirtinę miesto istoriją.

Gastronominė sostinės praeitis

Ar kada nors bandėte įsivaizduoti senojo Vilniaus skonį? Jis būtų sūrus ar rūgštus? Saulėtai sotus ar kvepiantis dūmais? Atsakymas turbūt susisietų su kiekvieno iš mūsų praeitimi, kurioje pasiliko ryškiausi skoniai, atėję iš vaikystės, tėvų ir senelių virtuvės. Kiekvienam senojo Vilniaus skonio formulė būtų skirtinga, tačiau neabejotinai surastume vardiklį. O suradę susitiktume su savojo miesto istorija ir švęstume.

Pasiruošimas ypatingai šventei

2023-aisiais sukaks lygiai 700 metų, kai Vilnius pirmą kartą buvo paminėtas rašytiniuose šaltiniuose. Ypatingo jubiliejaus šventei sostinė ruošiasi iš anksto ir pristato įvairius šiai progai skirtus projektus. Vienas jų – gastronomicinis projektas „Skaniausios Vilniaus istorijos“, subūręs žymių istorikų komandą, kuri bendromis jėgomis atkūrė ir vilniečiams pristatė per 40 įvairiais sostinės laikotarpiais išpopuliarėjusių valgių receptų.

Nelsono zrazai, jėzuitų bigosas, „foršmakas“ ir lietuviškas salcesonas – būtent šie dabar egzotiškai skambantys patiekalai prieš kelis šimtus metų puikavosi ant Vilniaus gyventojų stalų ir suformavo tai, ką dabar vadiname lietuviškos virtuvės paveldu.

Istorikas Rimvydas Laužikas pristato skaniausius istorinius tyrimus. „Go Vilnius“ nuotr.

Gastronomija – ilgametis tyrimų objektas

„Skaniausias Vilniaus istorijas“ į vieną sositinei skirtą projektą surinkę ekspertai – tikri istorinės gastronomijos žinovai. Tarp jų daugiau nei dešimtmetį lietuvišką gastronomiją tyrinėjantis prof. Rimvydas Laužikas, gastronomijos istorikas ir lektorius Antanas Astrauskas, istorikas Aleksandras Belyj, rašytoja, kultūros antropologė Ewa Wołkowska-Kołodziej ir keliautojas bei kulinaras Vytautas Radzevičius.

„Gali pasirodyti keista, bet Vilnius yra vienas iš menkiausiai mums pažįstamų miestų. Dėl žiaurių istorinių aplinkybių taip nutiko, kad po Antrojo pasaulinio karo pasikeitė didžioji šio miesto gyventojų dalis. Tik nedaugelio dabartinių vilniečių protėviai šiame mieste gyveno prieš Antrąjį pasaulinį karą. Dėl to buvo prarasta ir šio miesto kultūra, jo

tradicijos, nutrūko tęstinumas. Buvo sukurti nauji Vilniaus kultūros sluoksniai, kurių dalis – visiškai nebūdinga šiam miestui. Tad senojo Vilniaus gastronomicinės kultūros pažinimas kiek primena restauratoriaus darbą, kai, nuimant naujausius dažų sluoksnius, randami ankstyvesni, be galo įdomūs istoriniai sluoksniai. Ir taip, sluoksnelis po sluoksnelio, atrandamas bendras istorinis miesto veidas“, – sako profesorius R. Laužikas.

Anot jo, Vilniui būdingų istorinių receptų sudėliojimas – itin ilgas darbas. Visi ekspertų komandos nariai gastronomijos istoriją tyrinėja dešimt ir daugiau metų, tad informaciją apie istorijos šaltinius, dokumentus, senąsias receptų knygas, gastronomijos istoriją kaupia jau ilgai. Profesorius tikina, kad Vilnius buvo unikalus miestas, kuriame buvo galima sutikti visų konkretaus laikotarpio Lietuvos socialinių sluoksnių, tautų, religijų atstovų.

„Čia buvo ne tik valdovų bei didikų rūmai, turtingų miestiečių namai, bet ir visiškai neturtėliai, elgetos. Mieste kvartalais gyveno lietuviai ir lenkai katalikai, ortodoksai rusėnai, liuteronai vokiečiai, judėjai žydai, musulmonai totoriai. Mieste veikė universitetas, daug katalikų ir ortodoksų vienuolynų. Taigi buvo didžiulė gastronomicinė kultūros įvairovė: žydiški beigeliai, totoriški koldūnai, jėzuitų bigosas sugyveno šioje kultūrinėje erdvėje. Kaziuko mugės buvo neįsivaizduojamos be Smurgainių „baronų“ ir Butrimonių meduolių“, – pasakoja istorikas.

Jis priduria, kad gastronomicinė kultūra yra evoliucionuojantis reiškiny, o dabartiniai miestiečiai – savotiški tradicijos tęsėjai: „Nuo XIX a. ar tarpukario Vilniaus gastronomija labai pasikeitė, tačiau daug dabar mums žinomų patiekalų pirmą kartą buvo užfiksuoti Vilniuje. Pavyzdžiui, čia leistose gastronomijos knygose rasime pirmuosius „baumkucheno“ (šakočio), šaltų barščių receptus. Vilniuje pirmą kartą paminėti ir cepelinai.“

Vilnius – skanus miestas

Pasak „Skaniausių Vilniaus istorijų“ receptus pagaminusio V. Radzevičiaus, dabartinė Vilniaus virtuvė yra labai pasikeitusi, atitinkanti pasaulines tendencijas: „Šiuolaikinė Vilniaus virtuvė turi begales įvairių pasaulio skonių, bet mūsų šefai nebijo eksperimentuoti ir su tradiciniais lietuviškais produktais, atsižvelgia į sezoniskumą – galima rasti ištisai labai daug įdomių patiekalų, kuriuose yra ir burokėlių, ir kitų lietuviškų produktų. Kaip ir visa lietuviška virtuvė, vilnietiška gastronomija išgyvena permainų metą. Dabar atsigręžiama į senovę, atsisakoma kai kurių mums primestų tradicijų, diegiamos naujovės. Jei manęs kas nors klausytų, ar sostinėje yra kur

pavalgyti, sakyčiau, kad Vilnius yra labai skanus miestas.“

Kalbėdamas apie išbandytus svarbius sostinės receptus, V. Radzevičius pasakoja ir apie jam įsimintiniausias patiekalų istorijas. „Dalis receptų man buvo žinoma ir dalį jų jau būčiau gaminęs, pavyzdžiui, duonos triubą. Tai buvo labai populiarus vilnietiškas patiekalas, kurį dvaruose valgydavo pusryčiams. Taip pat žinojau Radvilų kaplūną, apie kurį yra sukurta viena Vilniaus legenda. Ypatingas patiekalas yra ir jautienos troškinys pagal Nelsoną. Kalbant su profesoriumi R. Laužiku paaiškėjo įdomus faktas, kad po Trafalgaro mūšio, kai admiralas Nelsonas žuvo, jo fregatos laivai buvo nudažyti tamsiai rudos ir geltonos spalvos sluoksniais, juostomis. Būtent dėl tokio sluoksniavimo ir kilo šio patiekalo pavadinimas“, – sako V. Radzevičius.

Nuo šiol visus šiuos receptus galima išbandyti savo namų virtuvėje (šiam žurnale rasite tris) arba miesto svečiui ar bičiuliui įsikibus į parankę nueiti paragauti. Unikalu, kad projekto organizatoriai pakvietė Vilniaus restoranus prisijungti adaptuojant autentiškus patiekalus šių dienų virtuvei bei kuriant naujas jų interpretacijas. Šiuo metu jų siūlo paragauti daugiau nei 10 sostinės restoranų.

Kviečiame gaminti, skanauti ir dalytis įspūdžiais – koks vis dėlto tas istorinis Vilniaus skonis?

Daugiau

www.700vilnius.lt

Sveika, virtuve!

Rudenį sugrįžtame į savo kasdienybę, kurioje dėmesio prašo per vasarą kiek užmiršta virtuvė. Šįkart siūlome ją sušildyti išbandant senojo – istorinio – Vilniaus receptus. Juos atkūrė ir šiandieniam mūsų skoniui

pritaikė gastronomijos žinovų bei istorikų komanda. Nusiteikite lėtam ir karališkai oriam procesui – istorinė virtuvė to verta. Juk ji dovanoja ne tik unikalų patiekalo skonį, bet ir jo legendą.

Ruduo dera su lėtąja virtuve. „Go Vilnius“ nuotr.

Duonos sriuba

Įprasta valgant sriubą užsikąsti riekele duonos, tačiau pati duona kaip ingredientas sriubai naudojama retai. Vis dėlto Lietuvos kulinarinį paveldą aprašančiuose šaltiniuose ruginės duonos sriubos receptas aptinkamas bene dažniausiai. Gastronomijos istorikas Rimvydas Laužikas sako, kad tokios sriubos, vadinamos „gramatka“, „bierenbrot“, „farmuszka“ ar „biermuszka“, minimos dau-

Duonos sriuba – vienuoliškas valgis. „Go Vilnius“ nuotr.

gelyje XVI–XIX amžiaus dokumentų ir knygų tekstų ir buvo mėgtos tiek dvariškių, tiek miestiečių.

Duonos sriubą galima laikyti vienuolišku valgiu. Žinoma, kad Vilniaus vienuoliai tokią sriubą dažniausiai rinkdavosi pietums ar vakarienei, o tam tikros jos variacijos be pieno produktų puikiai tikdavo ir pasninko laikotarpiu. Dvaruose alaus ir duonos

sriuba buvo itin populiari kaip pusryčių patiekalas. „Amžininkai taip pat aprašė duonos ir alaus sriubos naudą sveikatai – esą jos pavalgę ligoniai atgaudavo jėgas, o vaikai greičiau augdavo ir turėdavo sveiką virškinimą. Vėlesniuose amžiuose duonos sriubų receptų įvairovė augo, nors jų pagrindas – alus ir duona – išliko“, – sako R. Laužikas.

Šis senovinis duonos ir alaus receptas randamas dar 1613 metų šaltiniuose.

Reikės:

200 g ruginės duonos minkštimo (be plutos)
0,7 l skysčio (alaus, vištienos arba kurio nors kito sultinio arba nenugriebto riebaus pieno)
druskos
100 g sviesto (tuo atveju, jei gaminsite su alumi)
0,5 a. š. kmynų (tuo atveju, jei gaminsite su alumi)

Eiga

Duonos sriuba su sultiniu: sultinyje išvirkite duonos minkštimą ir pasūdykite.
Duonos sriuba su alumi: duonos minkštimą išvirkite aluje su kmynais ir sviestu, tuomet pasūdykite.
Duonos sriuba su pienu: piene išvirkite duonos minkštimą ir pasūdykite.

Barokinės virtuvės atstovas – Jėzuitų bigosas. „Go Vilnius“ nuotr.

Jėzuitų bigosas

Apie kai kuriuos vilniečių pamėgtus patiekalus savo kūriniuose kalbėjo net ir patys žymiausi rašytojai bei poetai. Vienas tokių patiekalų – Jėzuitų bigosas, kurį labiausiai išgarsino Adomas Mickevičius epinėje poemoje „Ponas Tadas, arba paskutinis antpuolis Lietuvoje“ (1834), laikomoje savotiška bajoriškos virtuvės enciklopedija. Šis valgis

pirmą kartą šaltiniuose paminėtas dar 1534 metais.

„Vilniuje jėzuitų ordinas administravo ne tik universitetą, bet ir 1582 metais popiežiaus Grigaliaus XIII įsteigtą kunigų seminariją. Ilgainiui seminarijai prigijo Alumnato pavadinimas. Archyvuose išliko seminarijos valgiaraščiai, lotynų kalba rašyti 1695–1761 metais. Valgiaraščiuose dažnai

minimas ir bigosas – būtent šiuo lotyniškai neišverčiamu lenkišku žodžiu“, – sako gastronomijos istorikas Antanas Astrauskas.

Jėzuitų bigosui, atspindinčiam aukštąją barokinę Abiejų Tautų Respublikos virtuvę, būdingas saldžiarūgštis skonis, aštrumas ir užjūrio prieskonių gausa. Šie prieskoniai ir skoniai tų laikų didikams suteikdavo galimybę pademonstruoti savo finansinę padėtį.

Reikės:

1 kg riebios jautienos be kaulo
400 g sviesto
500 g svogūnų
350 ml sauso baltosio vyno
175 ml saldaus baltosio vyno (geriausia – graikiško iš ‘Malagousia’ veislės vynuogių)
175 ml vyno acto
1 žaliosios citrinos
1 citrinos
50 g smulkių razinų
50 g stambių razinų (geriausia – ‘Sultanine’ veislės)
50 g juodųjų alyvuogių su kauliukais gvazdikėlių (nesmulkintų)
100 g cukraus
juodųjų pipirų (ir maltų, ir nesmulkintų)
druskos pagal skonį

Eiga

Pirmiausia orkaitėje iškepkite jautieną: vientisą jautienos gabalą kartu su puse sviesto kiekio įdėkite į skardą ir kepkite iki 180–190 laipsnių įkaitintoje orkaitėje apie 40–50 min., dažnai palaistydami skardoje esančiais riebalais. Iškeptą mėsą supjaustykite storomis riekėmis ir apkepinkite svieste kartu su žiedais supjaustytais svogūnais. Iš keptuvės išimtas jautienos riekes kartu su svogūnais sudėliokite pailgame troškintuve, supilkite vyną ir actą. Žaliąją citriną supjaustykite riekelėmis, o geltonąją smulkiai sukapokite. Jas sudėkite į troškintuvą, čia pat suberkite razinas, alyvuoges, nesmulkintus gvazdikėlius ir pipirus bei cukrų. Viską pasūdykite ir pagal skonį įdėkite maltų pipirų. Lėtai virinkite neuždengę troškintuvo, kol liks tik truputis skysčio.

Litvakų „kiške“

Tarpukario atsiminimuose patiekalas, vadinamas „kiške“, vaizduojamas kaip vienas svarbiausių tradicinių Vilniaus žydų virtuvės patiekalų. „Kiške“ būtų galima pavadinti žydišką vėdarų versiją, gaminamą iš macų trupinių ar tešlos likučių, lydytų žąsų taukų ir troškintų daržovių mišinio iš svogūnų, morkų ir salierų. „Kiške“ yra jidiš kalbos žodis, lietuviškai reiškiantis žarnas arba vėdarus, tačiau perkeltine prasme žodis taip pat reiškia apetitą.

„Prieš prasidedant Antrajam pasauliniam karui „kiške“ tapo vienu iš litvakų virtuvės simbolių ir plačiai paplito žydų emigrantams išsibarsčius po visą pasaulį. Vilniuje šio patiekalo buvo galima paragauti ir Žydų g. 4 veikusioje „Velfkės“ kavinėje, kurioje rinkdavosi žydų aktoriai, menininkai, rašytojai, žurnalistai, bei smulkieji pirkliai, vežėjai, taip pat Zeligo „Geradario“ smuklėje Stilių g., kurio „kiške“ buvo laikoma skaniausia mieste“, – sako istorikas A. Astrauskas.

Fania Lewando savo vegetariškų patiekalų restorane siūlė paragauti „kiskės“ be žarnų ir lydytų žąsų riebalų. Šiuolaikiniuose receptuose rekomenduojama vietoje žarnų naudoti kepimo foliją, o vietoje taukų – augalinį aliejų.

Šis receptas – litvakų „kiškes“ vegetariška versija.

Daugiau

Lietuvos gastronomijos savaitė
lapkričio 8–14 d.
facebook.com/gastrosavaite/

Reikės:

450 g šaltų virtų bulvių
5 kiaušinių
5 v. š. kvietinių miltų
2 stiklinių duonos trupinių
druskos pagal skonį
60 g džiovintų grybų
1 svogūno
1 stiklinės lydyto sviesto (papildomai
3–5 v. š. kepti ir aptepti)
ryšelio šviežių krapų
ryšelio petražolių
pipirų

Eiga

Sutrinkite išvirusias ir atvėsusias bulves, įmuškite 3 kiaušinius, įdėkite 2 šaukštus miltų, 4 šaukštus duonos trupinių, šiek tiek druskos ir suminkykite tešlą. Miltais pabarstykite stalo paviršių ir iškočiokite tešlą taip, kad suformuotumėte 6 mm storio lakštą. Džiovintus grybus pamirkykite vandenyje, svogūnus pakepkite svieste. Grybus ir pakeptus svogūnus susmulkinkite smulkintuvu arba virtuviniu kombainu. Gautą masę sumaišykite su 1,5 stiklinės duonos trupinių, 2 šaukštais

miltų, 1 stikline lydyto sviesto, 2 kiaušiais, šiek tiek druskos ir pipirų, smulkiai supjaustytais krapais ir trupučiu susmulkintų petražolių. Gautą masę užtepkite ant iškočiotos tešlos ir susukite kaip vyniotinį. Nedidelę kepimo formą patepkite sviestu. Formos dugną iškllokite supjausytomis bulvėmis ir svogūnais (jų galite ir nedėti), o ant viršaus uždėkite „kiškę“. Kepkite neuždengtą 180 laipsnių karščio orkaitėje, kol pradės rauduoti, uždenkite ir kepkite dar 25 minutes.
Pastaba: vyniotinį lengviau suformuosite naudodami kepimo foliją.

„Kiške“ – litvakų virtuvės simbolis. „Go Vilnius“ nuotr.

Įkinę vėją ir vandenį – malūnai

Ikiindustriniuose miestuose malūnai buvo pirmieji objektai, įkinę vėjo ir vandens energiją bei sudarę sąlygas masiškesnei gamybai. Malūnų energija naudota grūdams malti, lentoms pjauti, popieriui gaminti, uolienoms trupinti, parakui smulkinti, aliejui spausti, kitiems sunkiems, monotoniškiems darbams palengvinti ir pagreitinti. Kartais jie atlikdavo ir grūdų aruodų funkciją, reguliuodavo upių, kanalų vandens lygį ar net būdavo naudojami gynybos tikslais.

Manoma, kad pirmieji vandens malūnai Vilniuje atsirado dar XIV amžiuje. Georgo Brauno ir Franco Hogenbergo didžiausių pasaulio miestų atlase pavaizduotame Vilniaus plane (1581 m.) matomas didžiulis vandens malūnas (vok. „Die Mülh“) su keliais vandens ratais, tiesa, klaidingai pažymėtas prie Neries.

Pirmoji „pramoninė“ zona Vilniuje su daugybe vandens malūnų XVI–XIX amžiuje buvo kuriama ir plėtojama prie vandeningos Vilnios upės. Vilniuje ir apylinkėse vėjo malūnai nebuvo paplitę, tačiau būta pavienių. Nors didžioji dalis istorinių Vilniaus malūnų išnyko, sostinėje vis dar esama paskirtį pakeitusių vandens ir vėjo malūnų, o tuo negali pasigirti nė viena kaimyninių valstybių sostinė. Šis

maršrutas kviečia aplankyti išlikusius ir pažinti išnykusius sostinės vandens ir vėjo malūnus. Visą maršrutą rasite Neakivaizdinisvilnius.lt

**Maršrutą sudarė
Artūras Savko**

Mažasis Pilaitės vėjo malūnas. Giedriaus Bagaliūno nuotr.

Mažasis Pilaitės vėjo malūnas

54.702594, 25.191770

Vienaaukštis, vos 4,5 m aukščio mažasis vėjo malūnėlis, kaip ir didysis, į Pilaitę atkeliavo iš kitos Lietuvos vietos – šis ankstyvuoju pokariu pastatytas malūnas stovėjo Ignalinos rajono Rimaldiškių kaime, Dysnos lygumoje. Malūną tėvo žemėje, gautoje už tarnybą caro kariuomenėje, pastatė Adolis Romelis. Jis malė grūdus iki 1985 metų. 1995-aisiais šis pastatėlis perkeltas į Pilaitę, rūpestingai restauruotas ir įkurdintas netoli vandens malūno.

Žvėryno malūnas

Latvių g. 64

54.693997, 25.239692

Ne vėliau nei XVI amžiaus pabaigoje Žvėryne prie dviejų tvenkinių jau stovėję du vandens malūnai, priklausę magnatams Radviloms. 1673 metais Radvilų jurizdikos inventoriuje rašoma apie valstiečių prievolę kartą per metus taisyti Saltoniškių malūnų tvenkinius. Ar mūsų laikais stovintis buvusio malūno pastatas yra keliskart rekonstruotas senasis, ar vėlyvesnis – XVIII amžiaus pabaigos–XIX amžiaus, neaišku. XX amžiaus pradžioje mūriniame malūne įrengtas prancūziškas garo katilas, o malūnas imtas vadinti prancūziškuoju. XX amžiaus viduryje

Žvėryno malūnas. Artūro Savko nuotr.

Pilaitės vėjo malūnas. Artūro Savko nuotr.

malūnas buvo dar kartą rekonstruotas. Iki sovietinės nacionalizacijos jis priklausė vilniečiams sentikiams mecenatams Pimenovams. Elektrinis malūnas šiame pastate veikė ir po Antrojo pasaulinio karo – jame buvo įsteigtas kruopų fabrikas. 2004 metais malūnas rekonstruotas ir pritaikytas gyventi – virto prabangiu daugiabučiu namu. Tarp dviejų tvenkinių buvęs medinis malūnas, kurio tolimi siluetai jamžinti keliuose seniausiuose Žvėryno atvirukuose (ši Žvėryno vieta tuo metu vadinta Aleksandrija), XX amžiuje išnyko, nepalikdamas apie save jokių konkretesnių žinių.

Didysis Pilaitės vėjo malūnas

Piliakalnio g. 2
54.701426, 25.193873

Tai – keturių aukštų kepurinis vėjo malūnas, į Pilaitę iš Liepalotų prie Lukšių (Šakių r.) atkeliavęs 2003 metais. Rūpestingai restauruotas ir nuo 2006 metų naudojamas įvairiems renginiams. Malūną Liepalotuose 1923 metais pastatė Petras Žasėtis, kai į Lietuvą iš emigracijos Amerikoje grįžo praturtėjęs. Malūnas pagal paskirtį veikė iki 1990 metų (1961–1990 metais girtas suko elektra).

Kairėnų malūnas

Kairėnų g. 43

54.735560, 25.403820

Kiškoms, Sapiegoms, Tyzenhauzams, Lopacinskiams ir kitiems didikams priklausęs Kairėnų dvaras garsėjo jau nuo XVI amžiaus, o jo Veržuvos, Dvarčionės, Upelės (Kairėnės) upių pakrantės, šaltiniuota Kairėnų teritorija su tvenkiniais nuo seno naudotos malūnams steigti.

Mūsų laikus pasiekęs mūrinis dviejų aukštų romantizmo stilistikos malūno pastatas pastatytas XIX amžiaus viduryje. Impozantiškas malūnas akmens mūro

sienomis ir plytų ornamentiniu dekoru iš tolo traukia žvilgsnį. Pastate yra buvęs spirito fabrikas, XIX amžiaus pabaigoje pertvarkytas į garo malūną. Šiuo metu pirmame malūno aukšte įsikūręs restoranas, o antrame aukšte įrengtas botanikos sodo informacinis centras su biblioteka.

Kairėnų malūnas. Giedriiaus Bagaliūno nuotr.

Liubavo malūnas. Giedriaus Bagaliūno nuotr.

Liubavo malūnas

54.850684, 25.341340

Liubavo kaimas

Malūnas, dėl kurio verta „kirsti“ Vilniaus miesto sieną ir nukeliauti į Vilniaus rajoną! Kadaise svarbiausiems valstybės asmenims – LDK kancleriui Albertui Goštautui, kunigaikščienei Barborai Radvilaitei, valdovui Žygimantui Augustui, Vilniaus vaivadai Mikalojui Radvilai Rudajam – ir kitiems didikams paeiliui priklausęs, 1990 metais atkūrus nepriklausomybę, skulptoriaus, aktyvaus visuomenės ir kultūros veikėjo Gintaro Karoso pastangomis atgaivintas Liubavo dvaras – vienas Vilniaus apylinkių paveldo perlų.

Dėmesį atkreipia prie upės prisiglaudęs vienas Liubavo dvaro ansamblio pastatų – 1902 metais pastatytas romantizmo stiliaus tašyto akmens mūro, raudonomis plytomis apdailintas dviaukštis malūno pastatas. Šiame malūne, kurio gamybinė dalis naudota tiek grūdams malti, tiek ir lentoms pjauti, puikiai išlikusi visa senoji technologinė įranga, o už kruopščiai atliktus restauravimo darbus 2012 metais Liubavo dvaro malūnas gavo prestižinį „Europa Nostra“ apdovanojimą, įteikiamą geriausiai Europoje tvarkomiems paveldo objektams. Malūnas yra veikiantis: muziejaus lankytojus demonstruojami miltų gamybos, medžio, metalo pjovimo, milo vėlimo ir kiti darbai. Muziejus veikia šiltuoju metų laiku nuo balandžio 15 iki spalio 31 dienos.

Adomo Mickevičiaus įamžinimo epopėja, arba kaip tarpukariu vilniečiai dėl paminklų kovojo

Vilniaus muziejus

Paminklo A. Mickevičiui maketo Vilniuje atidengimas, Lenkijos nacionalinio skaitmeninio archyvo (NAC) nuotr.

Pastaraisiais metais socialiniai tinklai ir žiniasklaida tiesiog kaito nuo diskusijų apie tai, koks turėtų būti vieno ar kito paminklo likimas, kokių jamžinimo ženklų turėtų ar neturėtų atsirasti viešosiose erdvėse. Atrodo, kad j(iš)paminklinimo klausimai nė vieno vilniečio nepaliko abejingo.

Tokios diskusijos toli gražu nėra naujiena. Prieš šimtą metų Vilniaus visuomenę elektrino ginčai dėl paminklo Adomui Mickevičiui. Vilniaus muziejus kviečia susipažinti su visą tarpukarį trukusia epopėja dėl žymiojo poeto atminimo Vilniuje jamžinimo.

Henryko Kunos paminklo Adomui Mickevičiui projektas, Lenkijos nacionalinio skaitmeninio archyvo (NAC) nuotr.

Paminklo ryškiausiajam Lietuvos ir Lenkijos romantizmo poetui statymas Vilniuje tarpukariu tapo visuomenės įtampos sankirtos vieta. Vietos gyventojų nuomone, poetas neabejotinai turėjo būti įamžintas mieste, su kuriuo buvo glaudžiai susijęs, būtent čia Mickevičius studijuodamas praleido savo jaunystės metus. Apie paminklo reikalingu-

mą patriotines lenkų ir lietuvių nuotaikas skatinusiam poetui Vilniuje svarstyta jau nuo XIX amžiaus vidurio. Dėl politinės krašto padėties idėjos įgyvendinimas buvo neįmanomas, tačiau situacija pasikeitė XX amžiaus pradžioje. 1905 metais buvo įkurtas pirmasis paminklo Adomui Mickevičiui statymo komitetas, svarstęs ant Trijų kryžių kalno pastatyti

Paminklo ryškiausiajam Lietuvos ir Lenkijos romantizmo poetui statymas Vilniuje tarpukariu tapo visuomenės įtampos sankirtos vieta.

poeto mauzoliejų, įkurti Adomo Mickevičiaus namus, kuriuose veiktų mokykla, biblioteka ir muziejus.

Reikšmingesnės iniciatyvos imtasi jau po Pirmojo pasaulinio karo, subyrėjus Rusijos imperijai ir Vilniui patekus į Lenkijos sudėtį. 1921 metais susibūrė antrasis paminklo Adomui Mickevičiui statymo komitetas, kuriam vadovavo ne kas kitas, o Lucjanas Żeligowski, tuo metu egzistavusios marionetinės, nuo Lenkijos priklausomos Vidurio Lietuvos Respublikos vadovas. Vienintelis realus šio komiteto pasiekimas buvo sprendimas paminklą statyti Rotušės aikštėje. 1923 metais skulptorius Zbigniewas Pronaszko pasiūlė komitetui pastatyti prieš metus savo suprojektuotą paminklą: dvylikos metrų aukščio Adomas Mickevičius turėjo būti nulietas iš bronzos arba betono. Komitetas ir miesto valdžia atmetė skulptoriaus pasiūlymą kaip per modernų ir nederantį prie Rotušės aikštės aplinkos.

Tuo pačiu metu įsikūrė dar vienas, tiesa, karinis komitetas, taip pat siekęs pastatyti paminklą Adomui Mickevičiui. Šiam komitetui Z. Pronaszkos pasiūlymas pasirodė priimti-

nas ir 1924 metais dešiniajame Neries krante, prie dab. Sporto rūmų, iškilo skulptoriaus suprojektuoto paminklo poetui maketas, pagamintas iš tinkuotų lentų. Daliai žmonių toks modernus paminklas atrodė siaubingas, daliai – aktualus, atspindintis poeto reikšmingumą šiems laikams. Z. Pronaszkos paminklo maketas visuomenės žvilgsnį buvo prikaustęs ne vienus metus – Neries pakrantėje jis išstovėjo iki 1939 metų, kai dėl prastos būklės jį teko išmontuoti.

1925–1926 metais buvo paskelbtas atviras paminklo poetui konkursas. Kaip planuota anksčiau, paminklas turėjo stovėti Rotušės aikštėje. Nors konkursas ir buvo atviras, dalyvauti jame galėjo tik lenkų kilmės skulptoriai. Konkurse dalyvavę menininkai pateikė net 67 pasiūlymus, kurie sulaukė nemenko dėmesio spaudoje. Jie buvo gausiai pliekiami, aptarinėjami ir kritikuojami. Konkursas paaštrino diskusijas apie paminklus apskritai ir apie Adomo Mickevičiaus įamžinimą. Polemizuota apie tai, ar paminklas poetui apskritai gali būti stilizuotas. Pasirodė nuomonių, kad paminklas turi atrodyti taip, tarsi būtų statytas Adomo Mickevičiaus gyvenamuoju laikotarpiu, be jokių stilizacijų. Nors pirmoji vieta buvo paskirta Stanisławo Szukalskio projektui, jis taip ir nebuvo įgyvendintas. Paminklas turėjo vaizduoti poetą, kuriam iš krūtinės tekantis kraujas maitino Lenkiją simbolizuojantį erelį.

Dar vienas konkursas buvo paskelbtas 1931–1932 metais. Jis, priešingai nei pirmasis, buvo uždaras – jame nebegalėjo dalyvauti visi, kurie norėjo. Kurti paminklą Adomui Mickevičiui buvo pakviesti šeši garsūs Lenkijos skulptoriai ir architektai – Xawery Dunikowski, Henrykas Kuna, Antonis Madeyskis, Edwardas Wittigas, Czesławas Przybylskis

ir Tadeuszas Tołwiński. Kūrėjai turėjo laisvę patys rinktis erdvę, kurią įsivaizdavo esant tinkamą paminklui, konkreti vieta nebuvo nurodyta. X. Dunikowskis suprojektavo paminklą prie Šv. Onos ir Bernardinų bažnyčių, A. Madeyskis – Gedimino kalno papėdėje, net keliuose projektuose paminklui statyti buvo numatyta Katedros aikštė, o H. Kuna paminklą suprojektavo Elizos Orzeszkowos (dab. Vinco Kudirkos) aikštėje.

Paminklas Adomui Mickevičiui Vilniuje, prie Bernardinų bažnyčios, iškilo tik 1984 metais.

Konkursą laimėjo H. Kunos projektas, tačiau jo įgyvendinimo nebuvo imtasi iš karto. Projektas spaudoje ir visuomenėje aptarinėtas net septynerius metus. Autorius kaltintas Paryžiuje esančio Antoine'o Bourdelle'o paminklo Adomui Mickevičiui kopijavimu, taip pat H. Kunai prikišinėta jo žydiška kilmė, svarstyta, ar paminklą lenkų tautos dainiui gali projektuoti ne lenkų kilmės menininkas. Šiame ir kituose ginčuose į projekto autoriaus pusę stojo ir jį parėmė to meto Vilniaus meno pasaulio autoritetas Ferdynandas Ruszczycas, tvirtinęs, kad meninė diskusija ir šis konkursas nėra „Mis Lenkijos rinkimai“.

Adomo Mickevičiaus paminklo statymo peripetijos tapo ir pajuokų objektu. 1936 metų balandžio pirmosios naktį Z. Pronaszko paminklo maketas iš dešinėsios Neries krantinės buvo perneštas į Lukiškių aikštę, o ant maketo anonimiški pokštininkai pakabino

užrašą „Mes aplenkėme Kuną“¹.

H. Kunos projektas tobulintas šešerius metus. Galiausiai nuspręsta jį statyti dab. Barboros Radvilaitės ir Maironio gatvių sankryžoje, ties įėjimu į Bernardinų sodą, tačiau statybas stabdė ir vilkino lėšų trūkumas. 1939 metais pagaliau buvo iškaltos paminklo postamento plokštės, o Varšuvoje išlieta ir pati skulptūra. Antrasis pasaulinis karas lėmė tai, kad pagaminta skulptūra, nepasiekusi Vilniaus, buvo sunaikinta.

Paminklas Adomui Mickevičiui Vilniuje, prie Bernardinų bažnyčios, iškilo tik 1984 metais, toje pačioje vietoje, kurioje paminklą poetui buvo suprojektavęs antrojo konkurso dalyvis X. Dunikowskis. Šio paminklo autorius – Gediminas Jokūbonis. Nors H. Kunos suprojektuotas paminklas dingo karo verpetuose, prie šiuo metu Vilniuje esančios skulptūros eksponuojamos išlikusios paminklo postamento plokštės.

Su Adomo Mickevičiaus paminklo konkursuose dalyvavusiais projektais galite susipažinti apsilankę Vilniaus muziejuje šiuo metu veikiančioje parodoje „Neįgyvendinti XX amžiaus Vilniaus projektai“.

Daugiau

**Paroda „Neįgyvendinti
XX amžiaus Vilniaus projektai“
veiks iki 2022 metų sausio
9 dienos.**

www.vilniausmuziejus.lt

¹ Karolis Kučiauskas, „Mickevičius stojo prieš teismą“, in: <http://mylimasvilnius.lt/2015/04/01/mickevicius-stojo-pries-teisma/>

Henryko Kunos paminklo Adomui Mickevičiui projektas, Lenkijos nacionalinio skaitmeninio archyvo (NAC) nuotr.

Naujos žurnalo rubrikos „Komiksas“ autorius Povilas Vincentas Jankūnas – architektas, miestų mylėtojas, komiksų ir žaidimų kūrėjas – pasakoja apie Turniškių hidroelektrinę, vieną iš neįgyvendintų XX amžiaus Vilniaus projektų.

ILGAU JAV VINGIUOJA IR SUKASI JUOSTĄ, NERIMI MŪDIEN VADINAMA. VIETINIAI GERIA JOS VANDENĮ, O ŠI LYG UŽ ATLYGĮ GERIA JU ATVAIZDUS. MAISOSI IR PLAUKIA JIE BANGU GEHAMI, KOL ANKSČIAU AR VĖLIAU, KOKIAM SAULĖS ŽUIKIUI PADŪKUS, IMA IR SUSPINDI VISU SAVO GRAŽUMU. TAIP JAV MUTIKO, KAD PIRMASIS NENUORAMA ĮKRITO TIES TURNISKĖMIS...

PO VILŲ
PATIKSLINIMAI

① 1931 IR 1936 METŲ DIDIEJI POTVYNIAI VILNIUJE.

② PER METUS ELEKTRINĖ BŪTŲ TIEKUSI 86 MLN. KILOVATVALANDŽIŲ ELEKTROS ENERGIJOS. SUSIDARĖS TVENKINYS TURĖJO VŽIMTI 5,63 KM².

③ SUSPROGDINTOS HIDROELEKTRINĖS LIKŪSUS SOVIETŲ SŪNAUDOJO MIESTO GRINDINIŲ TIESTI.

④ HIDROELEKTRINĖS VADOVŲBEI PASTATYTUOSE NAMUOSE JKURTOS LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTO IR PREMIJERO REZIDENCIJOS.

Menai

Liepos 21–lapkričio 28 d.

Fotografijų paroda „Vardai, tapę mūsų laiko ženklais“

Kazio Varnelio namai-muziejus, Didžioji g. 26

Įžymaus fotografo R. Dichavičiaus parodoje pristatomas iškiliausių Lietuvos dailininkų portretų ciklas, kurį sudaro daugiau nei 400 fotografijų. Užfiksuoti asmenys – svarbios Lietuvos ir išeivijos meno pasaulio asmenybės, įvairių sričių menininkai: skulptoriai, grafikai, tapytojai, juvelyrų, teatro, kino dailininkai ir kiti kūrėjai. Didžiąją dalį parodoje pristatomų dailininkų fotografas įamžino išskirtinėje vietoje – jų asmeninėje erdvėje, dirbtuvėse.

www.lnm.lt

R. Dichavičiaus nuotr.

Rugsėjo 4–vasario 27 d.

Fotografijų paroda „Permainų šventė“

MO muziejus, Pylimo g. 17

Naujoje fotografijų parodoje – šventės tema. Be švenčių – valstybinių, religinių, ideologinių, masinių ar asmeninių – gyvenimas neįsivaizduojamas. Fotografija ne tik įamžina šventes, bet ir tampa jų dalimi. Parodoje išvysite įvairių kartų lietuvių fotografų ir šiuolaikinių menininkų kūrybą iš MO ir kitų kolekcijų. Meninę fotografiją papildys dokumentinė medžiaga apie subkultūras: nuo hipių iki dabartinių jaunimo judėjimų. Lankytojai bus kviečiami patirti šventę įvairiomis formomis ir būdais.

www.mo.lt

Rugsėjo 15–spalis 7 d.

**Vilniaus tarptautinis teatro festivalis
„Sirenos“**

Įvairiose vietose

Kaip ir kasmet, festivalio programa apims geriausių lietuviškų spektaklių pristatymą, užsienio teatro meistrų darbus bei netikėtą programą festivalio klube – koncertus, diskusijas, teatrinis pasivaikščiojimus. Šiomet pagrindinė festivalio tema – pandemijos pauzė, kurią pastaraisiais metais išgyvenome teatre, užsidarius visoms scenoms.

www.sirenos.lt

Rugsėjo 22–26 d.

„Vilnius Mama Jazz Festival“

*ŠMC (Šiuolaikinio meno centras),
Vokiečių g. 2*

Tarptautinis džiaz festivalis „Vilnius Mama Jazz“ organizuojamas nuo 2002 metų. Festivalio programos dėmesys skiriamas dabar vykstantiems džiaz procesams.

www.vilniusmamajazz.lt

AP galerijos nuotr.

Rugsėjo 23–spalis 3 d.

**18-asis Vilniaus dokumentinių filmų
festivalis**

„Skalvijos“ kino centras, A. Goštauto g. 2

Seniausiam dokumentikos festivalyje Baltijos šalyse pristatoma naujausia meninė dokumentika, kasmet vyksta retrospektyvos – šiemet žiūrovų laukia pažintis su šveicarų ir kanadiečių režisieriaus Peterio Mettlerio kūryba, virtualiosios realybės filmų programa. Festivalio atidarymo filmas – lietuviška premjera – Jurgio Matulevičiaus filmas „Auksinis flakonas“.

www.vdff.lt

Rugsėjo 27–spalis 24 d.

**Danguolės Brogienės tekstilės
paroda**

„AP galerija“, Polocko g. 10

Danguolės Brogienės, Vilniaus dailės akademijos profesorės ir vienos ryškiausių Lietuvos tekstilininkių, paroda. Šiuolaikišku optiniu tekstilės menu garsėjanti menininkė ekspozicijoje pristatys dekoratyvius šilko kompozicijų paveikslus.

www.apgalerija.lt

Spalio 11–17 d.

Dizaino savaitė

Įvairiose vietose

Šešioliktus metus iš eilės vyksiantis vienintelis tokio masto dizaino festivalis Lietuvoje. 2021-ųjų tema – simbiozė. Festivalio metu svečiai bus kviečiami dalyvauti kūrybinėse dirbtuvėse, apsilankyti parodose, semtis žinių ir jomis dalytis konferencijose.

www.dizainosavaite.lt

Spalio 14–17 d.

„Vilnius Jazz Festival“

*Vilniaus rusų dramos teatras,
Jono Basanavičiaus g. 13*

Tai – seniausias kasmetis Vilniaus džiaz festivalis, organizuojamas nuo 1987 metų. „Vilnius Jazz“ būdingas tam tikras radikalumas, ryški orientacija į naujoves. Programoje pagrindinis dėmesys skiriamas įvairiausioms šiuolaikinio džiaz atmainoms.

www.vilniusjazz.lt

João de Sá nuotr.

Spalio 14–31 d.

Kino festivalis „Nepatogus kinas“

Įvairiose kino erdvėse ir platformose

Šį rudenį jau 15-ąjį kartą vyksiantis tarptautinis žmogaus teisių dokumentinių filmų festivalis prie ekranų vėl sukvies visos Lietuvos žiūrovus kino teatruose, bibliotekose ar namuose! „Nepatogaus kino“ programoje – beveik 50 filmų, nuo dokumentinių trilerių iki jautrių asmeninių istorijų, kurias lydės susitikimai su filmų kūrėjais ir veikėjais bei aktualios diskusijos su žmogaus teisių aktyvistais ir ekspertais. Kaip ir kasmet, festivalis žiūrovus pakvies pasikalbėti apie tai, kas šiandien yra svarbiausia šalyje, kaimynystėje ir pasaulyje.

www.nepatoguskinas.lt

Spalio 15–17 d.

Tarptautinė šiuolaikinio meno mugė „Artvilnius“

„Litexpo“, Laisvės pr. 5

Didžiausias vizualiųjų menų renginys Baltijos šalyse lankytojams rengia plačią programą, daugiau nei 20 tūkst. lankytojų tradiciškai mugėje per tris dienas aplanko apie 60 meno galerijų iš 15 šalių. Joje ne tik apžiūrėkite meną – dalyvaukite kūrybinėse dirbtuvėse, bendraukite su pačiais menininkais ir sužinokite, kas juos įkvepia.

www.artvilnius.com

Spalio 18–24 d.

**XIX tarptautinis dainuojamosios
poezijos festivalis „Tai aš“**

Vilniaus mokytojų namai, Vilniaus g. 39

Šiemet ir vėl vyks ištikimų festivalio klausytojų pamėgti koncertai šv. Kotrynos bažnyčioje ir jaunųjų bardų naktinėjimai Vilniaus mokytojų namų Baltojoje salėje. Organizatoriai žada ir eksperimentinių projektų – (ne)bardiškų muzikinių patyrimų su auksinio rudens poskoniu.

www.tai-as.lt

Spalio 20–lapkričio 7 d.

**Tarptautinis aktualios muzikos
festivalis „Gaida“**

Pagrindinėse Vilniaus koncertinėse ir
sceninėse erdvėse

Festivalis „Gaida“ supažindina Vilniaus ir Lietuvos visuomenę su aktualiausia dabarties muzikine kūryba, ypatingais viso pasaulio muzikos pasiekimais – į festivalį kviečiami žymiausi dabarties kompozitoriai ir atlikėjai iš įvairių šalių, skamba tarptautinio pripažinimo sulaukę kūriniai ir premjeros.

www.vilniusfestivals.lt

Lapkričio 4–21 d.

**Tarptautinis kino festivalis
„Scanorama“**

Įvairiose kino erdvėse ir platformose

Vienas ryškiausių rudens sezono kultūrinių renginių, pristatantis rinktinius filmus iš Europos ir kritikų numylėtinius iš kitų žemynų, tradiciškai pakvies į kino erdves lapkričio mėnesį. Festivale planuojama parodyti nemažai svarbiausiose šių metų Kanų programose pristatytų filmų. Pagrindinė nuostata – pristatyti kūrinius, kurie apmąsto dabartį ir ateitį, taip kurdami reikšmingą kinematografinį ir bendražmogišką dialogą.

www.scanorama.lt

Lapkričio 25–gruodžio 12 d.

Jonui Mekui skirta filmų programa

„Skalvijos“ kino centras, A. Goštauto g. 2

Lapkričio pabaigoje prasidėsianti Jono Meko filmų programa pristatys lietuvių poeto, filmininko, kino kritiko bei įvairių kino institucijų įkūrėjo indėlį į avangardinio kino bei meno istoriją. Peržiūros pasiūlys pažvelgti į Meko dienoraštinę kiną, jo keliones po pasaulį, nufilmuotus Niujorko meno veikėjų portretus bei patį Joną Meką kitų kino režisierių akimis.

www.skalvija.lt

Lapkričio 29 d.

„Čiurlionio dialogai“. Pianisto Dmitry'aus Mayborodos rečitalis Valdovų rūmuose.

Valdovų rūmai, Katedros a. 4

Išskirtinis koncertas, skirtas M. K. Čiurlionio ir jo amžininkų N. Medtnerio bei S. Rachmaninovo kūriniais.

Literatūra

Rugsėjo 24–25 d.

Literatūros festivalis „Open books“

Taikomosios dailės ir dizaino muziejus, Arsenalo g. 3A

Trečią kartą rengiamo literatūros festivalio „Open books“ („Atviros knygos“) tikslas – apžvelgti pastaraisiais metais išleistus arba dar planuojamus išleisti lietuvių autorių kūrinius, susitikti su žymiausiais užsienio ir lietuvių meno kūrėjais ir kritikais, diskutuoti aktualiausiomis šių dienų temomis.

www.openbooks.lt

Istorijos

Rugsėjo 25–26 d.

Turizmo dienos iššūkis „Surask gidą Vilniuje“!

Vasara baigėsi, bet kelionės – nei Vilnius švenčia Pasaulinę turizmo dieną ir kviečia priimti iššūkį – dalyvauti žaidime „Surask gidą Vilniuje“. Atskleisk užuominas, rask kuo daugiau gidų, sužinok dar daugiau apie sostinę ir laimėk puikių Vilniaus dovanų.

www.savaitgalisvilniuje.lt

Rugsėjo 23–25 d.

Kultūros paveldo festivalis „Heritas“

[vairiose vietose

Ketvirtasis kultūros paveldo festivalis kviečia kurti, pažinti ir atrasti. Šiais metais į programą įtraukti paveldo ir architektūros ekspertų pranešimai, vyks praktinės kūrybinės dirbtuvės, ekskursijos.

www.heritas.lt

Vaikų ugdymas

Nuo rugsėjo 5 d. kiekvieną sekmadienį Šeimų sekmadieniai

MO muziejus, Pylimo g. 17

Sekmadieniais MO kviečia į specialius šeimų sekmadienio būrelius. Žaidimo forma sužinosime, kas yra šventė, kodėl švenčiame ir kaip vyksta šventės. Taip pat ir patys vienoje iš jų dalyvausime. Kūrybinius būrelius 3–8 metų vaikams MO muziejuje veda teatras vaikams „Pradžia“.

www.mo.lt

Daugiau

www.vilnius-events.lt

Dėl epidemiologinės situacijos renginiai gali neįvykti arba jų data ir laikas gali keistis.

**Neakivaizdinis
VILNIUS**

www.neakivaizdinisvilnius.lt

FB: Neakivaizdinisvilnius

IG: neakivaizdinis_vilnius

Leidinyas apie mažiau atrastas Vilniaus erdves ir asmenybes.

LEIDĖJAI: Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Užsienio ryšių ir turizmo skyrius

TEKSTŲ AUTORIAI: Elena Nikonovaitė-Dumpienė, Donatas Jokūbaitis, Andrius Pavelko, Rugilė Audenienė, Miglė Kolinytė, Živilė Jankutė, Povilas Vincentas Jankūnas, Rūta Miškinytė, Rasa Antanavičiūtė

VIRŠELIS: Sauliaus Žiūros nuotr.

TURINYS: AUKSO ŽUVYS

DIZAINAS: FOLK

TIRAŽAS: 8000 egz. (platinamas nemokamai)

ISSN 2669-025X